

SOSIAL ØKONOMEN

NR. 3 – MARS 1986 – 40. ÅRG.

Mer konkurranse i finansmarkedene

INNHold:

Selvstendig pengepolitikk i en åpen økonomi
Arbeidsløsheten i EFTA – I-landenes gjeldsproblem

Innhold

Nr. 3 1986 – 40. årg.

2

JARLE BERGO:
Konkurranse i finans-
markedene

6

ERIK NORD:
Intervju med
Kjell Kraakmo

9

MÅNEDENS BØKER:
Innføring i sosialøkonomi
av Preben Munthe
Oljeøkonomi
av Jostein Aarestad

11

ARNE JON ISACHSEN:
Ønsker vi en selvstendig
penge- og kreditt-
politikk?

17

AMUND UTNE:
Sysselsetting og arbeids-
løshet. Utviklingen i
EFTA-landene sammenlignet
med EF og USA

25

HERMOD SKÅNLAND
Industrilandenes
gjeldsproblem

33

Nye forskningsrapporter

SOSIALØKONOMEN
ISSN 0038-1624

Hva betyr oljeprisnedgangen?

Den oljeprisnedgangen vi har opplevd siden slutten av fjoråret, kommer ikke overraskende. Råoljemarkedet har vært i ubalanse i lang tid, og mange observatører spådde et prisfall allerede på vårparten ifjor. Fallet i oljeprisen har skapt stor debatt her hjemme om hva konsekvensene for norsk økonomi kan bli, og hvordan politikken bør legges opp i lys av dette.

De direkte negative virkningene er åpenbare. Norges disponible inntekt reduseres som følge av lavere olje- og gasspris. Dette inntektsbortfallet vil redusere vår utenriksøkonomiske handlefrihet i årene fremover. Den økte etterspørsel rettet mot norsk eksport av andre varer, som kan forventes som følge av økt vekst i verdensøkonomien, vil ikke kunne kompensere for inntektsbortfallet fra oljesektoren. Et annet resultat vil være lavere inflasjon, men siden utlandet er mer oljeintensivt i produksjonen enn vi er, vil prisfallet ute kunne bli større, slik at konkurranseevnen blir ytterligere svekket.

Helt avgjørende for Norges økonomiske utvikling fremover er hvordan den økonomiske politikken legges opp for å møte fallet i oljeinntekter. Her er det viktig å beholde et langsiktig perspektiv, slik at de kortsiktige fluktuasjonene i oljeprisen ikke fører til tilsvarende svingninger i politikken. De aller fleste prognoser peker i retning av at oljeprisen vil stige igjen på litt lengre sikt. Isåfall skulle ikke vår utenriksøkonomiske stilling tilsi noen dramatisk innstramming i den innenlandske etterspørselen. Politikken med å legge opp til store overskudd i driftsbalansen overfor utlandet i perioder med høye oljepriser, har jo gitt oss reserver til å kunne stå imot midlertidige fall i petroleumsinntektene uten å måtte redusere aktivitetsnivået innenlands vesentlig. En annen sak er at den ekspansive politikken som i det siste har gått sammen med en oppgangskonjunktur, i seg selv tilsier at det nå er på tide med en viss tilstramming, uavhengig av fallet i oljeinntektene.

En del utbyggingsvirksomhet i Nordsjøen vil sannsynligvis bli utsatt som følge av oljeprisfallet. Det vil kunne skape problemer for norsk verkstedsindustri, som bl.a. gjennom myndighetenes utbyggingspolitikk er blitt svært avhengig av oljevirkksomheten. Målet om store norske leveranse-andeler til Nordsjøen har gjort vår økonomi enda mer sårbar overfor svingningene i oljeprisene. En slik politikk er opplagt fristende i perioder hvor oljeprisen stiger og utbyggingsaktiviteten i Nordsjøen er høy. Som en strategi overfor stor usikkerhet i oljeprisene er denne politikken derimot svært dårlig egnet.

Redaktøren

Konkurranse i finansmarkedene –

Kommentarer til Løining-gruppens innstilling

Løining-gruppens innstilling gir en utførlig oversikt over den eksisterende struktur og utviklingstrekkene i finansmarkedene. Det kan imidlertid stilles spørsmål ved om ikke utredningen hadde tjent på en mer prinsipiell og gjennomført drøfting av forutsetningene for konkurranse i ulike markeder, og av offentlige regulerings plass i et slikt bilde. Det er imidlertid ingen grunn til å tro at en ut fra slike teoretiske arbeider ville kommet til klare konklusjoner om hvilke retningslinjer som skulle legges til grunn i konkurransepolitikken. De endelige konklusjoner vil måtte bygge på skjønn, og utvalget har greit redegjort for hvilke overveielser det har gjort. Når innstillingen inneholder relativt få dissenser, bør det bidra til å gi den tyngde hos de politiske myndigheter.

AV
JARLE BERGO*)

Generelt om innstillingen

Arbeidsgruppen som har vurdert konkurransen på finansmarkedet (Løining-gruppen) har avgitt sin innstilling like før dette nummer av Sosialøkonomen går i trykken. Innstillingen er offentliggjort som NOU 1986:5.

Resultatet av gruppens 16 måneders lange arbeid er blitt en 200 siders utredning. En omtale basert på et kort gjennomsyn kan derfor vanskelig yte den fulle rettferdighet, og må nærmest betraktes som noen randbemerkinger under lesningen.

Av de 200 sidene opptas en stor del av en meget utførlig og solid gjennomført oversikt over eksisterende struktur og utviklingstrekk i finansmarkedene, avtaler mellom institusjoner i mar-

kedet, myndighetenes påvirkning av konkurranseforholdene, gjeldende lovgivning og forskrifter og det obligatoriske kapittel der en trekker sammenlikninger med andre land. Disse deler av innstillingen med sitt vell av faktiske opplysninger utgjør et meget nyttig og verdifullt materiale som nok danner bakgrunnen for gruppens konklusjoner, men som også langt på vei kan stå på egne ben. Fremstillingen er dessuten organisert slik at en lett kan finne frem til hva en særlig måtte være interessert i, og selv om en skulle komme til å lese mer enn strengt nødvendig tar en ingen skade av det da gruppen stort sett har lyktes i å finne en form som kombinerer presisitet i informasjonen med en rimelig språklig ledighet.

Det er likevel kap. 7 med gruppens vurderinger og tilrådninger som naturlig nok påkaller den største interesse. Arbeidsgruppen var av de «bredt sammensatte» i den forstand at de ulike grupper av finansinstitusjoner, tilsynsmyndigheter

og berørte departement var representert med fremtredende fagfolk. Derimot har gruppen ikke hatt den brede politiske sammensetning i tillegg til den faglige ekspertise, som en kjenner fra mange andre utvalg. Det tenderer trolig til å gjøre innstillingen på enkelte punkter mer presis, men gjør kanskje at en ikke alltid føler seg like overbevist om at gruppens tilrådninger vil bli fulgt opp, f.eks. når det gjelder påpekninger av konkurransemessig uheldige trekk ved den kreditt- og skattepolitikk som er blitt ført.

Med en sammensetning basert på at de ulike institusjonsgrupper skal være med, ville en forvente dissenser der innstillingen kom inn på fjerning av gamle privilegier og tiltak for spesielt å øke konkurransen for enkelte typer finansinstitusjoners vedkommende. Dissenser finner en da også, og til dels også på de punkter der en ville ventet det, men de er forholdsvis fåtallige og oftest forbausende «mykt» formulert (en kan

f.eks. mene det ikke er hensiktsmessig nå å ta stilling til spørsmålet, eller i hovedsak være enig i vurderingene, men være tvilende til hvor langt en bør gå i presisering o.l.). Det må være tillatt å gi honnør til medlemmene i gruppen for den faglige integritet de har utvist, selv når egne gruppers særinteresser blir berørt. Det må vel også antas at de begrensede dissenser i betydelig grad skyldes innsats fra formannens side. I allefall er dette et forhold som må bidra til å gi innstillingen tyngde hos de politiske myndigheter.

Utgangspunktet for gruppens arbeid har vært at den skal «vurdere og eventuelt foreslå retningslinjer som i størst mulig grad vil stimulere konkurransen innenfor bank- og forsikringssektoren og andre deler av kredittmarkedet». Nå kan en stille spørsmålstegn ved selve utgangspunktet her. Offentlige reguleringer – er det den riktige vei å gå for å stimulere konkurransen når en vet hvor mye vridninger og elendighet regu-

*)Jarle Bergo, cand-oecon, fra 1969, er direktør i utrednings- og statistikkavdelingen i Norges Bank.

leringer kan skape, og hvor lett reguleringer som i utgangspunktet hadde et annet siktemål, etter noen tid blir de regulertes vern mot konkurranse utenfra?

Her vil nok meningene kunne være noe delte. Denne anmelder vil hevde at konkurransen er en skjør blomst, som *uten* en offentlig verneplan etter en tid med stor sannsynlighet vil dø bort. Derimot er det fullt mulig at offentlige reguleringer feil utformet vil bidra til å fremskynde konkurransens undergang og gjøre det mer ugjenkallelig enn om markedet var overlatt til seg selv. Det er en meget vanskelig balanse som her skal holdes.

Arbeidsgruppen er nok inne på denne drøfting og de vanskelige avveinings-spørsmål som det her må tas stilling til, men skal en først anmelde noe savn ved utredningen, måtte det være av en mer prinsipiell og gjennomført drøfting av forutsetningene for (vedvarende) konkurranse i ulike markeder, og av offentlige regulerings plass i et slikt bilde. Særlig siden dette med konkurranseforhold og ønsket om å styrke konkurransen er så fundamentalt som utgangspunkt for gruppens arbeid ville en kanskje ha ventet noe mer her, f.eks. i form av en betenkning fra eksperter med særlig kompetanse på teori for finansielle markeder som underlag for behandlingen i innstillingen.

En slik utredning ville hatt betydelig prinsipiell interesse, og tilrådingene ville neppe vært helt uavhengige av de forutsetninger om strategisk type, adferd m.v. som en i analysen valgte å bygge på. Et beslektet problem som er lite behandlet, er hvordan en i praksis senere skal gå frem for å konstatere om konkurranseforholdene utvikler seg tilfredsstillende og har de forventede effekter. Det vil neppe være nok å slå

fast at retningslinjene mht. fusjoner, eierandeler og prosedyrer for godkjenning av samarbeidsavtaler m.v. er fulgt og at alt dermed må antas å være i orden. Hva er definisjonen på en situasjon med «tilfredsstillende konkurranse»? Er det et atomistisk marked myndighetene gjennom sine rammebetingelser og reguleringer skal forsøke å etterstrebe, eller et som gjør det mulig å drive frem institusjoner som er konkurranse-dyktige også på et internasjonalt marked som trolig er mer karakterisert ved monopolistisk konkurranse?

Nå kan det være god grunn til å tro at de teoretiske konklusjoner vil være slik at det ikke utfra dem vil være mulig skarpt å bestemme hva som skal være det konkrete innholdet i retningslinjer om fusjonspolitik, eierandeler osv. Mange, ofte tilsynelatende inkommensurable hensyn skal veies opp mot hverandre, og i siste omgang vil det måtte bli en god del skjønn og «rimelighetsbetraktninger». Hvis det likevel er slik, kan en kanskje si at det da er like godt å gå rett på sak, å utøve dette skjønnet i beste embetsmannstradisjon (og jeg er ikke ironisk her) fremfor å bruke statens midler til å frembringe teoretiske utredninger som kunne blitt brukt som underlag også for mange alternative tilrådninger om konkrete retningslinjer.

I utøvelsen av dette skjønn synes jeg gruppen kommer fra oppgaven med stor heder, ikke minst fordi det ofte gjøres oppmerksom på at det er skjønn det dreier seg om. Men som *økonomisk utredning* vil jeg nok likevel mene at innstillingen hadde vunnet på en komplettering på teorisiden. Gruppen har imidlertid utført et meget verdifullt arbeid og skal ikke legges til last om utviklingen i finansmarkedene likevel ikke skulle bli i retning av sunn

konkurranse og samfunnsøkonomisk effektivitet.

Etter disse mer generelle kommentarer skal jeg knytte noen merknader til enkelte av punktene i gruppens tilrådningskapittel.

Konkurranseforhold og konkurransepolitikk

Konkurranse i finansmarkedene ses av gruppen som et middel til effektivitet i produksjonen og til å få en prissetting i samsvar med kostnadene.

Etter gruppens oppfatning er «en struktur med et tilstrekkelig antall selvstendige og gjensidige uavhengige finansinstitusjoner den beste garanti for at konkurranse er effektiv på varig basis». Det kan være vanskelig å være uenig i et slikt utsagn. De forslag gruppen kommer med har da som siktemål å sørge for at en slik struktur realiseres. Mest direkte konkretiserer dette seg i forslag til regler for fusjoner mellom finansinstitusjoner, filialopprettelser, begrensninger i eierandeler i slike institusjoner og om adgangen til samarbeidsavtaler mellom finansinstitusjoner. Dette er omtalt senere.

Gruppen ser imidlertid også på betydningen av kredittpolitikens utforming for konkurranseforholdene. Arbeidsgruppen er klar i sine konklusjoner om reguleringsystemets virkninger på konkurransesituasjonen, såvel den direkte kredittregulering, oppsplittingen av kredittbudsjettet i måltall for kreditt-tilførselen fra de enkelte grupper, som rentereguleringer har uheldige vridningseffekter og bør derfor utfra konkurransemessige hensyn unngås. Gruppen kommenterer også det forhold at banker og finansieringsselskaper med hovedsete i Namdalen og de tre nordligste fylker utfra distriktspolitiske vurderinger ikke er pålagt pri-

mærreservekrav, og påpeker lakonisk at «dette først og fremst virer konkurransen til fordel for de bankene og finansieringsselskapene som har hovedkontor i disse områder, og til ugunst for de øvrige. Den distriktspolitiske virkning for øvrig er mer usikker».

Gruppen understreker imidlertid at det allerede har funnet sted en betydelig avvikling av reguleringer – både kredittpolitiske og konkurranseregulerende avtaler innen bransjen – og at det dermed langt på vei er skapt de nødvendige rammebetingelser for økt konkurranse. Det kan vel iallefall være enighet om at utviklingen har vist en rekke positive trekk.

Men gruppen peker på at konkurransepolitikken må ses i sammenheng med hensynet til soliditet, til distriktspolitiske målsettinger, til norske finansinstitusjoners konkurransevne internasjonalt og til de bindinger den eksisterende struktur skaper. Dermed er det åpnet rik anledning til å utøve skjønn. De fleste vil nok likevel være enig i gruppens oppfatning at det fortsatt bør kreves konsesjon for å opprette en finansinstitusjon, og at det bør stilles krav til egenkapital m.v. utfra en vurdering av viktigheten av å ha et solid finansvesen. Så får en heller akseptere at dette i noen grad kan begunstige ikke-finansinstitusjoners finansvirksomhet, og at «free entry» blir noe mer betinget. Mer betenkt blir en over antydningen av at en behovsvurdering kunne bli tillagt vekt «hvis det synes klart at strukturen er i ferd med å bli urasjonell». Ulike løyveordninger med sikte på å gi hensiktsmessige strukturer synes ikke i praksis å ha vært særlig hensiktsmessige for andre enn løyve-innehaverne. Trolig bør myndighetene avstå fra slik behovsprøving

«på finansmarkedet. En utvikling i retning av en «urasjonell» struktur vil svært ofte være en indikasjon på at noe er skjevt i rammebetingelsene, at en eller annen reguleringsmessig eller skattemessig vridning gjør dette bedriftsøkonomisk lønnsomt. I så fall er det klart at det er rammebetingelsene det bør gjøres noe med. (I parentes bør nevnes at sitatet vel ikke står sentralt i innstillingen men likevel)

Når det gjelder funksjonsfordelingen i finansmarkedene, mener arbeidsgruppen at den gruppeinndeling som idag gjelder, i hovedsak bør opprettholdes. Gruppen er betenkt både over å oppheve skillelinjen mellom bank og forsikring og mer generelt over å tillate «finansielle supermarkeder» (oftest et konglomerat av spesialiserte selskaper med felles eier), og søker gjennom reglene for eierandeler i finansinstitusjoner å motvirke en utvikling i denne retning. Mye kan tale for at dette er en riktig vurdering. En viss oversiktighet og separasjon mellom de ulike produkter kan være en viktig forutsetning for at kundene skal kunne orientere seg i markedet. Likevel, jeg synes gruppen burde forsøkt å gå noe lenger i å analysere bakgrunnen for den utvikling i retning av slike konstruksjoner som en ser ute. Hvorfor skulle dette fra produsentenes side være ønskelig? Er det for å oppnå risikospredning? For å utnytte hull i lovverket? Markedsføre produktpakker på en måte som gir kunden begrensede muligheter til å sammenligne priser? Eller er det fordi det gir kostnadsbesparelser og dermed mulighet for mer rasjonell drift? Konsumentenes oversikt kunne i alle fall tenkes forsøkt sikret gjennom informasjonsplikt om prissetting og mulighet for separat kjøp av de ulike tjenester.

Gruppen påpeker hvor viktig det er å få skatteregler for formue og kapitalavkastning som ikke virker konkurransevridende. Spesielt mener gruppen at avkastningen av plasserte midler i livsforsikring (sparedelen i kapitalforsikring) bør behandles skattemessig på samme måte som plassering av midler i bank, obligasjoner, o.l. Gruppen tilrår at skatteleggingen bør innføres allerede fra 1986 slik at *all* avkastning som påløper på sparedelen etter 1. januar 1986 skattelegges. Hør, hør, Løvebakken!

Arbeidsgruppen mener også at reglene for «Egen pensjonsforsikring etter skatteloven» bør gås gjennom på nytt, slik at sterkt skattemotivert utnyttning av ordningen unngås. Igjen er det vanskelig å være uenig.

Fusjoner mellom finansinstitusjoner

Reglene her skal da bidra til å sikre et tilstrekkelig antall selvstendige og uavhengige finansinstitusjoner. Når det gjelder bankfusjoner, foreslår gruppen at de retningslinjer Stortinget trakk opp ved behandlingen av bankstrukturen i januar 1984 (på basis av Bankstrukturutvalgets innstilling, NOU 1982:39) blir videreført. Det kan jo være greit nok, selv om det a priori vanskelig kan hevdes at ikke andre modeller kunne gitt like sterk konkurranse. Skjønn blir det jo i alle fall. Arbeidsgruppen påpeker likevel at Stortingets oppfatning at ved fusjon mellom en sparebank og en forretningsbank så bør den fusjonerte bank bli en sparebank, vanskelig kan begrunnes utfra konkurranseforholdene på bankmarkedet. Arbeidsgruppen kunne nok også ha satt spørsmålstegn ved om det egentlig er konkurransemessige hensyn som ligger bak det vern

som fusjons- og filialregler gir distriktsbankene.

For sparebanken ABC, som er kommet til etter Stortingets behandling av bankstrukturen, mener gruppen at det bør legges til grunn en meget restriktiv praksis når det gjelder fusjoner med andre sparebanker utenfor valgdistriktet til den gamle sparebanken Oslo Akershus, og begrunner dette med den fusjonspolitikken som er lagt til grunn for de tre største forretningsbankene.

For forsikringsselskapene tilrår det en meget restriktiv praksis med hensyn til fusjoner hvor en av de fire største grupperingene er part, og varsomhet ellers hvor selskaper med høye markedsandeler er med.

For finansieringsselskaper og kredittforetak tilrår en liberal praksis i fusjonsaker.

Eierandeler, stemmerettsbegrensninger, samarbeidsavtaler, overlappende representasjon i styrende organer

Når en først har foreslått regler som begrenser mulighetene for fusjoner, vil det være nødvendig for at ikke disse skal kunne uthules/omgås at en også har regler som begrenser gjensidige eierforhold mellom finansinstitusjoner. Det samme er nødvendig for å opprettholde hovedtrekkene i gruppeoppdelingen i finansmarkedet.

Innflytelse eller gjensidig avhengighet kan imidlertid komme istand ikke bare som et resultat av eierforhold. Arbeidsgruppen følger derfor opp med å foreslå en konsesjonsordning for samarbeidsavtaler og at det gis hjemmel for å kunne begrense overlappende styrerepresentasjon og gi regler for stemmerettsbegrensning. Det virker rimelig nok, har en sagt A så får en si B. Men det er klart at

elementet av skjønn blir ikke mindre her.

La det her bare være sagt at det vanskelig kan sies at noe er urimelig i gruppens vurderinger og tilrådinger på disse punkter. Det er kanskje vanskelig å ha særlig sterke synspunkter på de ulike presentsatser mht. eierandeler og stemmerettsbegrensninger men en bør merke seg at mens gruppen ikke foreslår å kreve konsesjon for å eie konkrete aksjer som ble eiet pr. 31. desember 1984, vil ethvert senere kjøp (uansett om det skjer ved annenhåndskjøp eller ved kjøp av nyemitterte aksjer) kreve konsesjon dersom eierandelen dermed overstiger 10 pst. (som er den foreslåtte generelle grense for konsesjonsplikt for en finansinstitusjons eierinteresse i en annen finansinstitusjon). For ikke-finansinstitusjoners eierandel foreslås en absolutt øvre grense på 10 pst. (med unntak av konkrete aksjer eiet pr. 31. desember 1984).

Gruppens drøfting av hvilke forhold som bør tillegges positiv og negativ vekt med spørsmål om godkjenning av samarbeidsavtaler synes vel gjennomtenkt.

Forhold av umiddelbar praktisk interesse for kundene

Under denne overskrift har jeg tatt med enkelte vurderinger og konklusjoner i innstillingen som har direkte betydning for oss alle som brukere av finansinstitusjoners tjenester.

Kobling av finanstjenester

Gruppen understreker at kobling av finanstjenester (det at en kunde for å oppnå en bestemt ytelser må overta en annen ytelser, f.eks. lån mot å tegne livsforsikring) har klare negative effekter. Arbeidsgruppen tar imidlertid ikke

standpunkt til om en bør lovfeste et forbud mot kobling, men tilrår at myndighetene bør følge utviklingene nye.

Overføring av oppsamlede midler – flytting av forsikringskontrakter

Det foreslås at forsikrings-takeren ved oppsigelse gis lovfestet rett til å overføre alle oppsamlede midler (altså inklusive verdien av de overskudd som er opparbeidet i vedkommende livselskap og som faller på den aktuelle kontrakt) på en livsforsikring og på egen eller tjenestepensjonsforsikring til et nytt forsikrings-selskap. Forsikringstakeren må hvert år gjøres kjent med den aktuelle verdi av kontrakten.

Informasjon

Arbeidsgruppen tilrår at ved standardiserte produkter hvor flere tjenester er satt sammen, bør det automatisk opplyses om hvorvidt de ulike tjenestene kan kjøpes enkeltvis. Om mulig bør det også opplyses hvilken prissetting som er lagt til grunn for hver enkelt tjeneste i det sammensatte produkt, og hva prisen på tjenesten er om de kjøpes enkeltvis.

Gruppen påpeker at det i den nye konkurransesituasjon er viktig at finansinstitusjonene gir veiledning overfor publikum, slik at lånetakerne i størst mulig grad er klar over konsekvenser av låneopptak for familieøkonomien. For egen del vil jeg si at egentlig

skulle en tro at dette var en selvfølge, en helt nødvendig forutsetning for å skaffe seg fornøyde kunder på lengre sikt. Ikke alle synes å vurdere det slik desverre.

Forsikring i selskap i utlandet

Arbeidsgruppen foreslår enstemmig en liberal adgang for utenlandske selskaper til å etablere datterselskaper eller generalagenturer i Norge, men er (tre-)delt i synet på hvorvidt meglerforbudet når det gjelder skadeforsikring for næringslivet i selskap i utlandet bør oppheves. Hele gruppen mener meglerforbudet bør stå ved lag for skadeforsikring for for-

brukerne. (Noe som altså ikke forhindrer at forsikringstaker selv kan ta kontakt med et selskap i utlandet og tegne sin skadeforsikring der.) Når det gjelder livsforsikring viser gruppen til hensynet til enkeltpersoners sikkerhet og tilrår at en ikke bør tillate noen liberalisering når det gjelder enkeltpersoners adgang til å tegne (på eget initiativ eller via megler) livsforsikringskontrakt i utlandet. Gruppens diskusjon rundt dette problemkompleks blir en opplisting av en rekke hensyn som det i og for seg kan være naturlig å vurdere, men en føler kanskje ikke at konkurransehensynet var det som nådde lengst opp i vektall under avveiningen.

PRISDIREKTORATET

Ledig stilling som kontorsjef i markeds- og konkurranseavdelingen

Prisdirektoratet har et hovedansvar for gjennomføringen av myndighetenes pris- og konkurransepolitikk.

Markeds- og konkurranseavdelingen har ansvaret for Prisdirektoratets arbeid med:

- overvåkning og analyse av pris- og markedsforholdene i næringslivet,
- planlegging og gjennomføring av tiltak for å fremme effektiv konkurranse,
- administrasjon og overvåking av prismyndighetenes ulike bestemmelser om pris- og konkurransereguleringer.

Kontorsjefen skal lede 2. markedskontor. Kontorets arbeidsområde omfatter pris- og konkurransespørsmål innenfor bl.a. produksjon og omsetning av elektriske produkter, jern- og metallvarer, tømmer og trelast og elektrisk kraft. Kontoret har også ansvaret for bygge- og anleggsarbeider og byggevarer. Stillingen krever høyere økonomisk utdannelse fra universitetet eller høyskole og erfaring fra arbeid med makro- eller bedriftsøkonomiske spørsmål. Det vil bli lagt vekt på evne til analytisk arbeid og arbeidsledelse.

Lønnstrinn 29.

Nærmere opplysninger ved avdelingsdirektør Jan A. Halvorsen eller underdirektør Steinar Undrum i tlf. 41 82 70.

**Søknader stiles til
FORBRUKER OG ADMINISTRASJONSDEPARTEMENTET
og sendes Prisdirektoratet,
Postboks 8132 Dep., 0033 Oslo 1, innen 20. mars 1986.**

Økning i studenttallet toppprioriteres i 1986

Kjell Kraakmo intervjuet av Erik Nord.

– Efterspørselen etter sosialøkonomer overstiger klart det antall studenter som hver år uteksamineres. Antallet nye sosialøkonomer dekker ikke en gang behovet hos de tre institusjonene Norges Bank, departementene og Statistisk Sentralbyrå, sier soussjef i Økonomisk sekretariat i Kreditkasen Kjell Kraakmo til Sosialøkonomen. Kraakmo er nyvalgt formann i Norske Sosialøkonomers Forening og han viser til at foreningen nå har tatt initiativet til å opprette et kontaktorgan mellom utdanningsinstitusjonene, brukergruppene av sosialøkonomer og foreningen for å forsøke å bedre rekrutteringen til faget.

Kraakmo understreker at situasjonen ved Sosialøkonomisk institutt på Blindern og reduksjonen i studenttallet er de viktigste utfordringer for det nye styret i foreningen. Det er helt tydelig at studiet ikke er attraktivt nok.

– Det er et paradoks at det stadig utdannes færre sosialøkonomer i en tid hvor interessen for samfunnsøkonomi er større enn på lenge, sier Kraakmo. Han viser bl.a. til at det i høst bare ble utdannet 14 sosialøkonomer ved Universitetet i Oslo, mens tallet de siste semestrene har ligget i overkant av 20. Heller ikke dette er nok til å dekke en stadig stigende efterspørsel.

– Hva er årsaken til at interessen for sosialøkonomistudiet har gått tilbake?

– Det er relativt mange som er innom sosialøkonomistudiet. Årlig tar ca. 200 studenter grunnfagseksamen og 30-40 mellomfagstillegget.

Men det er skuffende få som er så interessert i faget at de går videre. Jeg tror 5-6 års tungt teoretisk studium skremmer mange.

Samtidig markedsføres faget og utdannelsen for dårlig. Det er et klart behov for å myke opp studiet. Dette er allerede gjort ved innføring av grunnfag og mellomfag. Det er viktig at dette blir fulgt opp også i 2. avdeling med flere valgfrie praktisk orienterte fag, og at den obligatoriske del av studiet reduseres. Like viktig er det å gå aktivt ut og selge studiet til ungdom. Her er det bare å innrømme at miljøet rundt Handelshøyskolen og Bedriftsøkonomisk Institutt har vært flinkere enn oss.

– Kommer NSF til å engasjere seg aktivt i dette arbeidet?

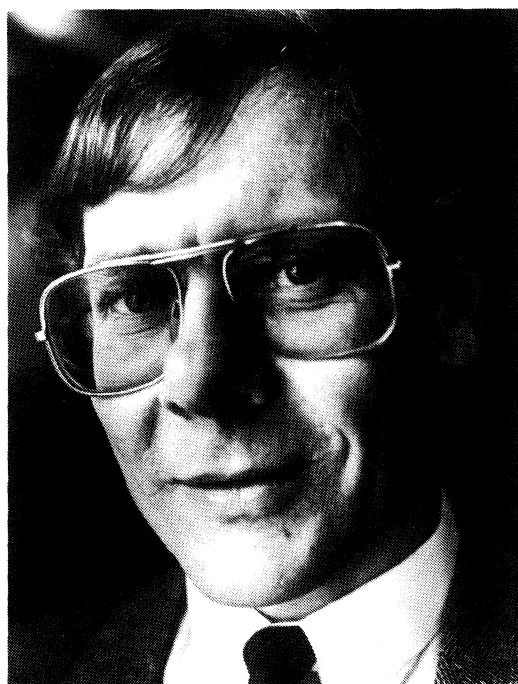
– Foreningen har allerede tatt initiativet til nedsettelse av en kontaktgruppe med representanter fra Sosialøkonomisk institutt og Institutt for økonomi i Bergen, brukergruppene innenfor statlig og kommunal virksomhet, representanter for det private næringsliv og representanter for foreningen. Tanken er at vi i fellesskap skal kartlegge hva som kan gjøres for å øke interessen for faget og gjøre faget mer kjent. Brukergruppene kan også komme

med idéer til hvordan utdanningen kan forbedres. Ved markedsføringen av studiet er det viktig at de gode utsiktene på arbeidsmarkedet for sosialøkonomer fremheves. Det er også viktig å få frem at sosialøkonomer stort sett har gode lønnsbetingelser. NSF har også aktivt støttet en informasjonskampanje som studentorganisasjone-

ne i Oslo og i Bergen vil iverksette overfor elever i den videregående skole i vår.

– Hvordan er det med behovet for sosialøkonomer i årene som kommer?

– Behovet for sosialøkonomer vil øke i årene fremover. Spesielt vil veksten i efterspørselen skje innenfor kommune- og fylkesadministrasjonen og det private næringsliv. Dette er noe

man også bør ta hensyn til i selve studieopplegget. Embetsstudiet i sosialøkonomi har hittil vært for mye innrettet på å utdanne forskere eller beslektede typer økonomer. Det må finnes flere alternativer.

– Hva med konkurranseforholdene på arbeidsmarkedet, hvem stikker av med de jobbene som sosialøkonomene ikke greier å besette?

– Der er i første rekke siviløkonomene som konkurrerer på det samme markedet som sosialøkonomene. En del stillinger som var beregnet på sosialøkonomer blir idag besatt av siviløkonomer, men en del stillinger blir også stående ubesatt. Det utdannes bare en håndfull siviløkonomer årlig med høyere avdeling i samfunnsøkonomi. Siviløkonomers manglende tyngde

i samfunnsøkonomi oppveies ofte av en tillært evne til å trekke konklusjoner, og en selvtillit mange kan misunne dem. Sosialøkonomer flest har mye å lære her. Jurister som tidligere konkurrerte sterkt med sosialøkonomer om stillingene i offentlig virksomhet utgjør idag ingen stor trussel. Den økonomiske hverdag er blitt for komplisert til at to så forskjellige utdannings-

grupper kan overlappe hverandre i særlig stor grad, sier Kraakmo.

Han legger til at foreningen nå har fått bygget opp et godt organisert sekretariat som de siste årene har lagt stor vekt på å forbedre medlemsservicen. Kreftene kan idag settes inn på å utvikle et bedre faglig tilbud til medlemmene.

K U N N G J Ø R I N G

«Etterutdanningskurs i sosialøkonomi for lærere i videregående skole»

Arrangør :

Sosialøkonomisk institutt, Universitetet i Oslo i samarbeid med Norsk Undervisningsforbund.

Sted :

Universitetet i Oslo, Blindern, Samfunnsvitenskapelig fakultet, Auditorium 2.

Tid :

Torsdag 5. juni og fredag 6. juni 1986.
Programmet starter 5.6 kl. 10.00 og avsluttes 6.6 kl. 16.00.

Tema :

Penge- og kredittpolitikkenes realøkonomiske konsekvenser.
Ulike teoriretninger og kontroverser.
Internasjonale (og norske) erfaringer.
Professor Erling Steigum, Norges Handelshøyskole.

Virkemidler i norsk penge- og kredittpolitikk.
Renteregulering, reservekrav, markedsoperasjoner m.m.
«Deregulering» av kredittmarkedet.
Mulighetene for en selvstendig pengepolitikk i en liten åpen økonomi med fast valutakurs.
Avd.dir. Svein Gjedrem, Finansdepartementet.

«U-landsøkonomi»

– en oversikt

Førsteamanuensis Kalle Moen

Skranker for finanspolitikken på langt sikt – eller:

Kan staten gå konkurs?

Førsteamanuensis Asbjørn Rødseth.

Om lønnsutviklingen i Norge.

Faktorer bak lønnsveksten.

Inntektspolitikk og skattelette.

Førstekonsulent Knut N. Kjær.

Hvor står vi i inntektspolitikken?

Professor Preben Munthe.

Tordag kveld er avsatt til pedagogisk diskusjon og sosialt samvær.

Pris :

Ingen kursavgift. Servering i Samskipnadens kantiner.

Reise og opphold må betales av deltakerne.

Permisjon :

KUD har i rundskriv F – 182/80 samtykket i at etterutdanningskurs arrangert av Universitetet gir grunnlag for tilståelse av permisjon med lønn for tilsatte i skolevesenet. Hver enkelt lærer må søke permisjon.

Nærmere opplysninger :

ODDBJØRG RAAUM,

Sosialøkonomisk institutt, tlf.: (02) 45 51 49

Bindende skriftlig påmelding sendes innen 10. mai 1986 til:

INGER NESTAAS,

Sosialøkonomisk institutt

Postboks 1095 Blindern, 0317 Oslo 3.

Artikkelsamling

I samarbeid med studenter og lærere ved Sosialøkonomisk Institutt, Universitetet i Oslo har Norske Sosialøkonoms Forening laget en artikkelsamling basert på utvalgte artikler fra tidsskriftet Sosialøkonomen fra 1970 til idag. Forfatterne har vederlagsfritt stilt sine artikler til disposisjon til dette formål.

Leif Johansen:

Regionaløkonomiske problemer belyst ved lineær programmeringsteori.

Tore Lindholt:

Economic-base teorien og regionale multiplikator-modeller.

Per Meinich:

Pengepolitiske reservekrav eller utlansrelasjon.

Leif Johansen:

Prognoser i samfunnsmessig sammenheng.

Ingemar Ståhl:

Er boligangelen et prisspørsmål eller et sosialt problem?

Gunnar Bramness:

Et velferdsteoretisk grunnlag for cost-benefit-analysen.

Asbjørn Rødseth:

Makroøkonomisk politikk i eit lite land.

Michael Hoel:

Norges konjunktur- og valutapolitikk.

Jørgen Aasness:

Subsidiering av matvarer og inntektsutjamning.

Bokanmeldelse: K. O. Moene

Edmond Malinvaud: «The Theory of Unemployment Reconsidered»

Asbjørn Rødseth:

Nyare teori om stabiliseringspolitikk i opne økonomiar.

Erik Biørn:

Kan den senere tids konsum-utvikling forklares ved hjelp av økonomisk teori?

Vi tror at samlingen kan ha interesse for økonomistudenter også andre steder i landet. Interesserte kan henvende seg til sekretariatet pr. brev eller telefon.

ARTIKLER FRA SOSIALØKONOMEN

176 sider, pris kr. 65,- + porto

Mer enn 10 hefter, fraktfritt

Rolf Jens Brunstad:

Phillipskurven i 70-åra: Myte eller realitet?

Karl Ove Moene:

Klassisk eller Keynesiansk arbeidsløshet?

Bjørn S. Brochmann:

Virkninger på lang sikt av statsstøtte til fiskeriene.

Petter Jakob Bjerve:

Kva hendte i Norge i 1970-åra konjunkturpolitisk?

Kåre P. Hagen:

Inflasjon, skatt og prisvridning mellom konsum og investeringer i produksjonskapital.

Jon Strand:

Verdsetting av miljøgoder i teori og praksis.

Asbjørn Rødseth:

Inflasjon i opne økonomiar.

Michael Hoel:

Hva er det som sikrer sysselsettingen? Har vi råd til å tjene så mye?

Tore Eriksen og Jan Fredrik Qvigstad:

FINMOD – en finanspolitisk modell.

Gunnar Bramness:

Om prissetting av offentlige tjenester.

Knut Moum:

Kina i 1980-årene. Del I.

Knut Moum:

Kina i 1980-årene. Del II.

Tor Hersoug:

Skattetrykk og progressivitet de siste 25 år.

Adresseendring

Har du flyttet eller skiftet jobb? Husk å melde fra til foreningen pr. brev eller telefon 20 22 64.

Abonnement

Abonnement løper til oppsigelse foreligger.

Innføring i sosialøkonomi

PREBEN MUNTHE:

**Produksjon og velferd.
Innføring i sosialøkonomi.
Universitetsforlaget 1985.
Kr. 209.-**

Professor Preben Munthe har levert oss en ny lærebok. Denne gang en lærebok for dem som tar et kort kurs i sosialøkonomi. Forfatteren sier i forordet at boken er beregnet på dem som ønsker å bruke sosialøkonomiske resonnementer på faktiske problem og som er mer interessert i å anvende teorien enn i teorien selv.

Anmelderen er av den oppfatning at et bredt publikum vil ha glede av boken. Fra nybegynnere i studiet av faget til ferdigutdan-

nede sosialøkonomer. De sist nevnte vil finne et oppkomme av gode eksempler som kan være både til direkte nytte og en kilde til inspirasjon over fagets anvendelighet.

De som er kjent med Munthes lærebøker – Penger, kreditt og valuta, Markedsøkonomi og sirkulasjon, inntekt og økonomisk vekst vil gjenkjenne store deler av stoffet. Komprimeringen og tilstramningen av en stor stoffmengde har falt svært heldig ut. Framstillingen er enkel og klar med en meget god sammenheng mellom de ulike avsnitt.

Den starter med en appetittvekker, en prolog «En nasjons velstand» hvor de grunnleggende sosialøkonomiske problem blir reist. Bokens 18 kapitler er ordnet i to hovedavsnitt Mikro- og Makroøkonomi. Mikrodelen har en klar oppbygging: Fra den enkelte bedrifts produksjon og tilbud til markedets tilbud. Fra det enkelte individs behov og etterspørsel til markedets etterspørsel. Deretter gis i egne kapitler en framstilling av tilpasningen i et marked med henholdsvis fullkommen konkurranse,

monopol, prisdiskriminering, ufullkommen konkurranse og oligopol. Hvert eneste avsnitt har gode eksempler som gir innsikt i teoriens anvendelse. I disse tidene med sterk turbulens i olje- og gassmarkedene burde avsnittet om monopol med outsiders, eller prislederskap som vel er et vanligere navn, vært obligatorisk lesning for olje- og energidepartementets politiske ledelse. Eksempelet om at bakerne selv selger billigere brød på østkanten enn på vestkanten er kanskje riktig, men som eksempel på prisdiskriminering mellom rike og fattige strøk er jeg ikke sikker på at det er heldig valgt. Mitt inntrykk er at prisene helst er høyest i de fattige områdene.

Avsnittene om offentlige myndigheters inngrep i prisdannelse og varebytte mellom land er en fin overgang til hovedavsnittet Makroøkonomi. Etter en gjennomgang av de viktigste nasjonalregnskapsbegrepene gis en realøkonomisk analyse av den økonomiske aktivitet i en enkel modell. Deretter utvides modellen gradvis til å innbefatte utenriksøkonomien,

offentlig finanspolitikk og penge- og kredittpolitikken. Disse avsnittene er preget av den samme enkle og klare framstillingen som de foregående avsnitt. I avsnittene om valuta og inflasjon knyttes forbindelsen tilbake til mikroteoriens markedsanalyse. Et kort avsnitt om økonomisk vekst, ulike mål for veksten og faktorene bak avslutter det makroøkonomiske hovedavsnittet.

Framstillingen slutter med en epilog «Produksjon og velferd» som etter min mening vil skjerpe appetitten for videre studier.

Bokens lay out er spesielt god. Det eneste som savnes er et stikkordregister og en litteraturoversikt med henvisning til teoriens opphav og med anbefalinger for videre studier. Dette bør komme med i senere utgaver.

Munthes bok vil etter min oppfatning egne seg som lærebok fra den videregående skoles videregående kurs i sosialøkonomi til alle de studier på universitet- og høyskolenivå som har behov for en kortere, men klar, konsis og oversiktlig innføring i faget.

Arild Sæther

Oljeøkonomi

**JUSTEIN AARESTAD:
Oljen og norsk økonomi.
NKS-forlaget 1984, 118 s.,
kr. 95.**

Jostein Arrestad er vår eneste professor i sosialøkonomi med petroleumsøkonomi som spesialfelt. Han har nå kommet med sin første bok om petroleumsøkonomi. Boka tar sikte på lesere uten økonomiske for-

kunnskaper. Arrestad satser derfor på en populær framstilling av sentrale oljeøkonomiske problemstillinger.

Arrestad har lykket meget godt med opplegget sitt for boka. Framstillingen tør stort sett være grei å følge for ikke-økonomer, og språket flyter lett og greit. Den er skrevet på et meget behagelig nynorsk. Boka er

ment å stimulere debatt om olje og norsk økonomi, men jeg vil her først og fremst vurdere den ved bruk i elementær undervisning ved universiteter og høyskoler.

Boka er delt i tre deler. Del en tar for seg de faktiske forhold når det gjelder utviklingen av vår oljeøkonomi og økonomiske hovedtall for produksjon, selsetting osv. Del to tar for

seg de mer prinsipielle problemstillinger når det gjelder norsk økonomi og oljeaktiviteten. Del tre tar for seg spesielt valget av økonomisk politikk i vår oljeøkonomi.

Når det gjelder generell bakgrunn gjøres det kronologisk rede for navn og produksjonsstart på alle oljefelt i norsk sektor i Nordsjøen. Vi får både greie på institu-

sjonelle forhold og litt kjemi når det gjelder hva hydrokarboner egentlig er. Økonomiske hovedtall blir greit presentert. Det gjøres spesielt grundig rede for sysselsettingsvirkninger totalt og geografisk fordeling.

Del to begynner med generell mål-middelskjema som er mer kjent fra makro-økonomisk planlegging. Dette opplegget virker kanskje noe vel abstrakt i en slik bok, og blir vel heller ikke så godt utnyttet i den videre analyse. Inndelingen av petroleumssektorens direkte virkninger og indirekte virkninger er grei, men figuren som skal illustrere forskjellige virkninger er ikke så grei. Faktiske målsettinger og virkemidler i norsk petroleumpolitikk kommer klart fram.

Det internasjonale petroleumsmarkedet representeres ved standardfigur med etterspørsel-, tilbuds-kryss. Dette blir kanskje noe enkelt på dette området når det gjelder tilbuds-siden. Det gjøres en fornuftig inndeling i virkninger på etterspørselssiden på kort og lang sikt. Substitusjonsmulighetene i forbruket på kort og lang sikt kommer godt fram. Når det gjelder tilbudssiden presenteres det en meget interessant figur for kostnader for de forskjellige felt i Nordsjøen. Både variable og faste kostnader vises. Det går her klart fram lønnsomhetsgrensen er for de forskjellige felt. I den nåværende situasjon på det internasjonale oljemarkedet kan det være interessant å merke seg at alle nåværende felter vil fortsette å produserte med lønnsomhet, det vil si dekke sine variable kostnader helt ned til 10 dollar pr. fat. Markeder for olje og gass internasjonalt omtales, med det gåes ikke særlig i dybden her. Det hadde vel vært rimelig å ha med mere stoff

om kartell når det gjelder tilbud av olje, og når det gjelder gassmarkedene kunne poenget med de bilaterale avtaler vært drevet noe lenger.

Når det gjelder den direkte virkningen av petroleumsaktiviteten som næringssektor, gjøres det greit rede for de forskjellige typer etterspørsel i fasene petroleumsproduksjonen går igjennom: Letefasen, utbyggingsfasen, og driftsfasen. Kapittelet om indirekte virkninger av petroleumsaktiviteten er det mest krevende og det mest interessante når det gjelder økonomiske resonnementer. Det gjøres først rede for elementære makro-økonomiske sammenhenger. Hvis vi deler Norges eksport opp i tradisjonell eksport og eksport fra olje og gasssektoren, har vi at fastland-Norges eksportoverskudd pluss petroleumseksporten, pluss netto-finansinntekt, pluss netto-stønader må være lik nettofinansinvestering. En økning i petroleumseksporten må derfor nødvendigvis slå ut i endringer i en eller flere av de andre størrelser i denne sammenhengen: Fastland-Norges eksportoverskudd kan reduseres ved å øke importen, Norge kan gi flere stønader til utlandet, det vil si nettostønader går ned, eller nettofinansinvestering kan gå opp. Det er reduksjon i eksportoverskuddet, det vil si økt import, som ligger til grunn for analyse av omstilling mellom næringene i Norge. I en analyse av virkninger av bruk av oljeinntekt, er det naturlig å dele næringene i Norge opp i næringer som produserer varer eller tjenester som kan importeres eller eksporteres, og næringer som ikke har konkurranse med utenlandsk produksjon: Konkurranseutsatt og skjermet industri. Arrestad bruker produksjonsmulighetskurven mellom skjer-

mete og konkurranseutsatte varer og forbruksmulighetskurven etter at oljeinntekten kommer, til å analysere produksjonsendringene for de to næringer. Framstillingen glir greit. Men med tanke på bruk i undervisning for folk som ikke har noen bakgrunn i økonomi må det påpekes at produksjonsmulighetskurven innføres uten videre. Denne må nok begrunnes og forklares lenge bedre for uerfarne studenter. I dette viktige kapittelet burde det også vært mer plass for omstillingsproblemer som ikke dekkes av den greie tilpasningen i figuren.

I lys av utviklingen for tiden på oljemarkedet er kapittelet om Hollansk syke spesielt relevant. Arrestad ser her på konsekvensene av et bortfall i oljeinntekten. Han kaller dette reverseringsproblemet. Han bruker samme figur som for analysen av virkningene av en valutagave, det vil si oljeinntektene. Det er kanskje noe unødvendig å binde seg til at prisforholdet mellom konkurranseutsatte og skjermete varer ikke endres. Reverseringsanalysen glir heller ikke så greit som den motsatte vei kapittelet foran. Dette er vanskelig stoff for nybegynnerstudenter. Men mer ustrakt bruk av elementær markedsteori på de forskjellige delmarkeder kunne nok her med fordel vært utnyttet. Arrestads avslutningssetning i dette avsnittet blir nesten profetisk. Han peker på at reverseringsproblemet kan komme til å bli relevant i Norge lenge før vi ser slutten på norsk petroleumsproduksjon.

Den faktiske utvikling i norsk økonomi i de siste 10 år gjennomgås nå mer i detalj ut fra de virkninger som ble kartlagt generelt i kapittelet foran, hvor næringene ble delt opp i skjermete og konkurranseutsatte

næringer. Økningen i sysselsetting i skjermete sektorer og nedgangen i konkurranseutsatte kommer klart fram.

Den siste delen er viet økonomisk politikk i lys av petroleumssektoren. Arrestads sentrale budskap er her stikkordet frikopling: Frikopling mellom opptjening av inntekter og bruken av dem, frikopling mellom direkte og indirekte virkninger, frikopling mellom leting og utbygging av oljefelt, og frikopling mellom etterspørsel fra norsk sokkel og leveranser fra norsk industri.

Alt i alt er Arrestads boken verdifull tilvekst til litteraturen om norsk økonomi og oljeaktiviteten på et elementært nivå. Den egner seg utmerket for bruk i undervisning i grunnkurs ved universiteter og høyskoler. Selv om boka bare er på 118 sider gir den god informasjon om faktiske forhold inkludert institusjonelle forhold, og den tar opp de sentrale punktene når det gjelder analyse av virkninger av bruk av oljeinntekt. Vurderingene av forskjellige alternativer for økonomisk politikk på kort og lang sikt virker også godt gjennomtenkt og fornuftig.

Til slutt vil jeg nevne en ulempe ved bruk av boka i undervisning. Arrestad sier allerede i forordet at han ikke vil gi kildehenvisninger til figurer og tabeller. Dette er en merkelig beslutning som jeg håper Arrestad vil omgjøre ved neste opplag som helt sikkert vil komme. Kildehenvisninger er selvsagt nødvendig for studentene, for på den ene side å ajourføre tall-opplysninger, det siste tall i boka er fra 1983, og dessuten vil leting i originalkildene lett stimulere til større innsats for å forstå problemstillingene i boka.

Finn R. Førsund.

Ønsker vi en selvstendig penge- og kredittpolitikk?*

Påstanden om at Norge bør liberalisere kapitalbeve-
gelsene med utlandet fordi kontrolltiltakene ganske en-
kelt ikke fungerer, holder ikke. De siste 3-4 årene har
det norske rentenivået ligget betydelig over det uten-
landske, uten at dette har medført særlige problemer
med en uønsket stor kapitalinngang.

Når veksten i samlet likviditetstilførsel likevel oversti-

AV

ARNE JON ISACHSEN**

1. INNLEDNING

Hensikten med denne artikkelen er å vise at vi frem-
deles har en forbausende stor grad av frihet i vår inn-
landske penge- og kredittpolitikk. Forbausende, fordi
det fra stadig flere hold kommer utsagn i retning av at
denne selvstendigheten er i ferd med å forsvinne, om
den ikke allerede er gått tapt. Slike utsagn kommer ikke
bare fra akademisk hold og fra næringslivet, men uttryk-
kes også muntlig av folk med høye stillinger i Norges
Bank og Finansdepartementet.

Gitt at vi fremdeles har anledning til å føre en i rimelig
grad selvstendig penge- og kredittpolitikk, kommer vi i
en valgsituasjon. Er det ønskelig og hensiktsmessig at vi i
Norge tar sikte på å kunne holde et rentenivå som i
betydelig grad og over tid avviker fra (et veid) rentenivå
i utlandet? Svarer man nei på dette spørsmålet, bør man
velge å avskaffe kontroll med kapitalbevegelser ut av og
inn i landet. Har man motsatt oppfatning, nemlig at Norge
i kortere eller lengre perioder er tjent med å kunne ha et
rentenivå som i betydelig grad avviker fra utlandets, bør
liberaliseringen av kapitalbevegelser opphøre.

For mange har ordene liberal og selvstendig en positiv
klang. I den sammenhengen disse ordene anvendes her,
kan vi ikke få begge deler; enten velger vi selvstendig-
het i penge- og kredittpolitikken, eller vi går inn for en
liberalisering av kapitalbevegelser. Det kan argumen-
teres saklig og godt for begge alternativene – i avsnitt 4 i
denne artikkelen gjør vi nettopp det. Men før vi kommer
så langt, skal vi i avsnitt 2 først se nærmere på teorien om
en liten, åpen økonomis muligheter til å drive en selv-
stendig penge- og kredittpolitikk. I avsnitt 3 går vi empi-
risk til verks, og viser at myndighetenes kontroll med
den utenlandske komponenten i pengemengdeveksten
synes bedre enn kontrollen med den innenlandske. I så
fall er det den innenlandske etterspørselsreguleringen

ger anslagene i nasjonalbudsjettet, skyldes dette at til-
førslen fra innenlandske kilder har vært større enn forut-
satt. Styringsproblemene i norsk økonomi synes således
mer å være en konsekvens av at vi ikke makter å holde
det innenlandske etterspørselsnivået i tømme, enn at vi
har en liten, åpen økonomi.

som volder hodebry, og ikke manglende selvstendighet i
norsk penge- og kredittpolitikk.

I det fjerde og siste avsnittet diskuteres nærmere
konsekvensene av å velge det ene eller det andre;
liberalisme contra selvstendighet. I spørsmålet om kon-
troll med kapitalbevegelsen er det viktig å presisere at
det er et continuum fra perfekt kontroll til fri fart. Alle vil
være enige om at perfekt kontroll neppe er mulig, og
under alle omstendigheter ikke hensiktsmessig. Men
dermed er det ikke sagt at det andre ytterpunktet –
fullstendig frie kapitalbevegelser – er den beste løsningen.
Kontroll, selvom den ikke er perfekt, er også et
alternativ det kan gis gode argumenter for.

2. TEORI

I den enkle modellen av en liten, åpen økonomi med
fast valutakurs og frie kapitalbevegelser begrenses myn-
dighetenes penge- og kredittpolitikk til bare å bestemme
hvor mye av pengemengdeveksten som skal komme fra
innenlandske kilder. Renten i landet er bestemt av det
internasjonale rentenivå. Dersom myndighetene kjører
en stram innenlandsk økonomisk politikk, og renten
(midlertidig) stiger, strømmer det kapital inn i landet.
Denne utenlandske valutaen må sentralbanken veksle
om til innenlandsk, ellers ville prisen på landets valuta bli
presset opp. Ny tilførsel av penger presser renten ned,
og vi er tilbake til utgangspunktet med samme rente ute
og hjemme.

Om myndighetene motsatt driver en ekspansiv økono-
misk politikk og tilfører mye likviditet, blir renten (mid-
lertidig) presset ned, og kapital strømmer ut. Sentralban-
ken må da veksle om innenlandsk mot utenlandsk valuta.
Pengemengden reduseres, og rentenivået stiger inntil
det tilsvarer nivået ute.¹⁾

I en slik modell er rentenivået eksogent gitt og penge-
mengdeveksten etterspørselsbestemt. Det eneste myn-
dighetene kan gjøre, er å bestemme hvor mye av penge-
mengdeveksten som skal tilføres fra innenlandske kilder.
Indirekte betyr dette at myndighetene kan styre behold-
ningen av sentralbankens reserver av utenlandsk valuta;
med en restriktiv økonomisk politikk vil reservene stige,

* Jeg takker for nyttige kommentarer fra Jan Tore Klovland, Jan
Qvigstad og Bjarne Ytterhus. Steinar Selnes har vært behjelpelig
med å fremskaffe data og tegne figurer.

** Arne Jon Isachsen er professor i internasjonal økonomi ved Bedrifts-
økonomisk Institutt.

¹⁾ Se Grønvik (1985) for en næyere beskrivelse og for henvisninger til
litteraturen.

med en ekspansiv økonomisk politikk tæres det på reservene.

Nå er det imidlertid slik at i små, åpne økonomer som vår egen, lykkes myndighetene i rikelig grad med å drive en selvstendig penge- og kredittpolitikk (jfr. avsnitt 3). Myndighetene har mer de skulle ha sagt enn bare å bestemme den innenlandske komponenten i pengetilførslen. Det har f.eks. vist seg mulig de siste tre år å holde et rentenivå her i landet som har ligget tildels betydelig over rentenivået i andre land. Virkeligheten er altså anderledes enn modellen predikerer. Årsaken til dette må være at modellen er for enkel i sin beskrivelse av systemet og/eller i beskrivelsen av de enkelte aktørenes adferd.

For Norge er det klart at forutsetningen om frie kapitalbevegelser ikke holder. Selv om det har foregått en betydelig liberalisering av regelverket for kapitalbevegelser siden den andre verdenskrigs slutt, er det fortsatt begrensninger på nordmenns adgang til plasseringer i utlandet og ditto for utlendingers plasseringer i Norge (se NOU 1983:54). Med kontroll på kapitalbevegelsene tillater den enkle modellen skissert over at renten hjemme avviker fra renten ute. Hvor mye og hvor lenge er avhengig av hvor omfattende og effektiv kontrollen er.

Men dette er ikke hele historien. Selv mellom land med frie kapitalbevegelser og fast valutakurs kan det være vedvarende og betydelige renteforskjeller. Et nærliggende eksempel er Danmark og Tyskland, som begge er med i fastkurssamarbeidet i EMS. I lang tid har renten i Danmark vært betydelig høyere enn renten i Tyskland. Første kvartal 1985 lå det danske rentenivået på henimot det dobbelte av det tyske. Den effektive avkastningen på statsobligasjoner var henholdsvis 13,5% og 7,5%.

Dersom markedet forventer en justering av sentralkursene innen EMS, med bl.a. det resultat at danske kroner blir nedskrevet og tyske mark oppskrevet, behøvede ikke en slik renteforskjell å medføre omfattende kapitalbevegelser. Vår enkle modell er basert på *helt fast* valutakurs. Om man holder muligheten åpen for *justering* av valuta-kursen, skapes det usikkerhet i systemet. Gitt at de fleste aktørene har risikoaversjon, vil en slik usikkerhet redu-

sere omfanget av kapitalbevegelsene ved en gitt renteforskjell.²⁾

Et annet poeng som også har med usikkerhet å gjøre, og som den enkle modellen ikke fanger opp, er at med fast kurs til en *kurv* av valutaer fremfor fast kurs til *en* enkel valuta, har man ikke sikker kunnskap om de fremtidige *bilaterale kursene*. I perioden februar-juni 1985 sank dollaren mot norske kroner med omlag 1 krone. Men i samme periode ble kurvindeksen holdt stabil og i underkant av 102. Motstykket til en svakere dollar målt mot norske kroner var en styrking av andre kurv-valutaer mot norske kroner i samme periode.

Dette betyr at med et fastkurssystem basert på en kurvindeks er det risiko forbundet med å utnytte renteforskjeller; det sørger ustabile, bilaterale kurser for.

I en makroøkonomisk sammenheng innebærer dette at overgangen i desember 1978 fra fast kurs i slangesamarbeid mot de fleste EF-valutaene (forløperen til EMS) til fast kurs basert på en kurvindeks, i dag bestående av 14 valutaer, rimeligvis gjorde kapitalbevegelser ut av og inn i Norge mindre rentefølsomme.

Imidlertid kan den risikoen som her er diskutert, reduseres ved å utvikle nye finansinstrumenter. Isachsen og Sand (1985) viser hvordan man ved hjelp av fire valutaer – dollar, svenske kroner, yen og ECU – kan konstruere en «privat» valutakurv som har en sammensetning svært lik den norske valutakurven.³⁾

Utviklingen av slike kurvinstrumenter vil kunne føre til at kapitalbevegelsene igjen blir mer rentefølsomme.⁴⁾

Som økonomiske modeller flest har den enkle modellen vil startet dette avsnittet med, som utgangspunkt at aktørene opptrer rasjonelt i relasjon til målet om å maksimere overskuddet. Men beslutningstakere som finansdirektører og økonomisjefer kan velge rasjonalitet ut fra andre kriterier; f.eks. ut fra ønsket om i størst mulig grad å unngå kritikk. Selv om man vurderer sannsynligheten som stor for at kapitalkostnadene blir lavere ved låneopptak i utlandet, og man har anledning til å foreta slike låneopptak, vegrer man seg for det. Går det bra, får man knapt et rosende ord, men går det dårlig, kan man vente seg massiv kritikk. Dette kan ha sin bakgrunn i at renteutgifter og kurstap blir behandlet forskjellig rent bokføringsmessig. Renteutgifter, uansett omfang, er normale og påregnelige utgifter, valutatap er det ikke. Selv om de totale kostnadene blir lavere ved å låne i fremmed valuta, kan ledelsen av bedriften få problemer med aksjonærer og andre om tap i valuta er av et visst omfang.

3. EMPIRI

Snarere enn å bygge en egnet modell, estimere den og se hvor godt den predikerer de endogene variable utover estimeringsperioden, skal vi kritisk diskutere et par studier av Gunvald Grønvik i Norges Bank. Resultatene er overraskende; i flere estimeringer har rentevariatiblen som forklaringsvariabel for publikums valutasalg signifikans, men feil fortegn.

Arne Jon Isachsen

²⁾ I tilfellet Danmark er renteforskjellen til de andre EMS-landene så stor at usikkerheten om den fremtidige verdien av danske kroner ikke er stor nok til å forhindre en betydelig innstrømming av kapital. Vi kommer tilbake til dette mot slutten av avsnitt 3.

³⁾ ECU er selv en kurv som inneholder 9 valutaer.

⁴⁾ I denne forbindelse må rentene i hvert enkelt land veies med den vekten dette lands valuta har i kurven. Den gjennomsnittrenten man da kommer frem til, må sammenlignes med renten i Norge.

Tabell 1. *Tilvekst i publikums likviditet fordelt på kilder. Oljeskatter ført som internasjonal tilførsel*

Tilførsel ved statlige sektors underskudd før lånetransaksjoner eksklusive oljeskatter	$(G-T_0)$
Tilførsel ved statlige sektors lånetransaksjoner	ΔH
Tilførsel fra private banker mv.	ΔB
Tilførsel fra innenlandske kilder	$D = (G-T_0) + \Delta H + \Delta B$
Tilførsel ved publikums drifts-overskudd overfor utlandet	$(A-B)$
Tilførsel ved netto kapitalinngang til publikum (reduksjon i publikums fordringer på utlandet)	$-\Delta F$
Tilførsel ved oljeskatter	$-T_0$
Tilførsel ved publikums netto valutasalg	$V = (A-B) - \Delta F - T_0$
Økning i publikums likviditet	$\Delta M = D + V$

Dernest tar vi utgangspunkt i myndighetenes budsjett-anslag for veksten i penger og kreditt, og sammenholder disse med de realiserte tallene. Det viser seg at myndighetene treffer bedre med sine anslag over økt pengetilførsel som skriver seg fra valutatransaksjoner, enn økt pengetilførsel basert på innenlandsk kreditt. Dette kan tolkes dithen at kontrollen med penge- og finanspolitikken innenlands er dårligere enn kontrollen med kapitalbevegelsene.

3.1 Empiriske studier viser at kapitalbevegelsene er lite rentefølsomme

Grønvik (1981, 1985) har studert hvordan kapitalbevegelsene avhenger av rentene innenlands og utenlands. Han tar utgangspunkt i regnskapssammenhengen vist i tabell 1 (Grønvik 1985, s. 19).

I den første artikkelen anvender han årsdata for perioden 1967–1979, i den andre kvartalsdata for perioden 1967–1978.

Når årsdata anvendes og $V_f = V - T_0 =$ Tilførsel ved publikums netto valutasalg eksklusive oljeskatter estimeres, får Grønvik store problemer:

«... de ulike spesifikasjonene av rentevariable (gir) uten unntak galt fortegn på koeffisienten foran renteledet. Koeffisientene er tildels signifikant forskjellige fra null» (s. 13).

I økonomiske termer betyr dette at for gitt innenlandsk rentenivå vil en heving av rentenivået ute føre til at kapital strømmer *inn* til Norge.

Ved estimering av kapitalbalansen $-\Delta F =$ Tilførsel ved netto kapitalinngang til publikum (reduksjon i publikums fordringer på utlandet), blir resultatene mer i samsvar med teorien. Rentevariablen har riktig fortegn, men i bare én av flere spesifikasjoner er koeffisienten signifikant forskjellig fra null.

Når Grønvik skal velge mellom de estimerte relasjonene til bruk i den store KRØSUS-modellen, velger han en V_f -relasjon, med rentevariablen utelatt.⁵⁾

⁵⁾ Grønvik finner det problematisk å anvende en F-relasjon, idet man her har fastlandspublikums driftsbalanse overfor utlandet som en eksogen variabel, en variabel det har vist seg vanskelig å gjette på.

I vurderingen av resultatene funderer Grønvik på om utelatte variable kan være årsak til de noe merkelige resultatene, uten at han har nærmere forslag til hvilke. Vi har et forslag. I vurdering av avkastning (eller lånekostnad) over ulike valutaer kommer ikke bare renteforhold inn, men også forventet endring i valutakurs. I den perioden Grønvik studerer, var kursen på dollar i norske kroner fast på kr. 7,15 i første del av perioden (1967–1971), for deretter å falle dramatisk den resterende delen (1972–1978) til rundt kr. 5. Grønvik presiserer ikke hvilken utenlandsk rente han anvender, men vi formoder at det er en egnet rente på USD. Om nå markedet fra begynnelsen av 1970-årene forventet en lengre periode med kursfall på USD, tilsier Fisher Open at det amerikanske rentenivået vil ligge over det norske. Renten i dag diskonterer den forventede dollardepresieringen.

Et eksempel illustrerer poenget. La renten på 1-års penger i utgangspunktet være den samme i Norge og USA, f.eks. 8%. Anta videre at markedet, etter å ha erfart en nedgang i dollaren fra kr. 7,15 til kr. 6,50, har fått den overbevisningen at dollaren fortsatt vil synke, la oss si med 6%, de neste 12 månedene.⁶⁾ Renteparitet, korrigert for forventet endring i valutakurs, skulle da tilsi at renten på 1-års USD-fordringer hurtig skulle stige til 14%, gitt uendret rentenivå på NOK. Anta videre at renten bare steg til 10%; det er tross alt flere faktorer enn renteparitet i forhold til NOK som er av betydning for USD-renten. I et slikt scenario vil privat sektor i Norge vurdere avkastningen på 1-års penger i USA, målt i NOK, til $(10-6)\% = 4\%$, mens avkastningen i Norge er 8%. Det fortoner seg derfor billig å låne dollar, og kapital strømmer *inn*. Om man estimerer en relasjon for kapitalbevegelser eller valutasalg, og kun anvender rentedifferansen uten å korrigere for forventet endring i valutakurs⁷⁾, blir resultatet feil fortegn på rentevariablen.

I Grønvik (1985) anvendes en kvartalsmodell, men den strekker seg ikke lenger frem enn til 1978. Her fokuseres det på $-\Delta F =$ Tilførsel ved netto kapitalinngang til publikum. Heller ikke her blir koeffisienten foran rentevariablen signifikant forskjellig fra null. Ettersom Grønvik vurderer koeffisienten som rimelig, og mener at teorien for å ta den med er sterk, er det naturlig at han velger å beholde denne variablen i estimeringene. Ved simulering av modellen finner han at

«Etter 4–5 år har en varig renteøkning innenlands på et prosentpoeng gitt en økning i pengemengden i samme størrelsesorden som en bedring av driftsbalansen med en milliard på årsbasis.» (s. 24–25)

Sammenfatningsvis må vi konstatere at det er vanskelig å finne noen nær sammenheng mellom endringer i rentedifferansen ute og hjemme og kapitalbevegelser.⁸⁾ Selv om vi «kjøper» Grønviks siste resultat som sitert over, vil ikke kapitalbevegelser virke ødeleggende for selv-

⁶⁾ En slik forventning kan oppstå dersom «bandwagon-effekten» gjør seg gjeldende i markedet. Se Dooley og Shafer (1983) for en empirisk studie som viser at valutamarkedene ser ut til å være preget av nettopp slike effekter.

⁷⁾ Det er åpenbart vanskelig å modellere valutakursforventninger. En mulighet er å veie sammen valutakursendring i foregående periode(r) og valutakursendring i inneværende.

⁸⁾ Både i Ytterhus (1982) og Hoff (1982) finnes tilsvarende resultater. Hos Hoff (1982, s. 27) heter det: «... renteendringer (som i løpet av perioden maksimalt har vært 4,3% (i 1976)), gir relativt små kapitalbevegelser sett i forhold til publikums totale kapitalbevegelser».

stendigheten i norsk rentepolitikk. Med 25–30 mrd. kroner i overskudd på driftsbalansen skulle det være mulig å håndtere betydelige renteforskjeller; et prosentpoeng i renteforskjell har jo bare effekt på pengemengde tilsvarende 1 mrd. kroner i overskudd på driftsbalansen.

Et par andre observasjoner underbygger inntrykket av at det norske kapitalmarkedet i stor grad er isolert fra det utenlandske, dvs. at vi fremdeles har rimelig god kontroll med kapitalbevegelsene.

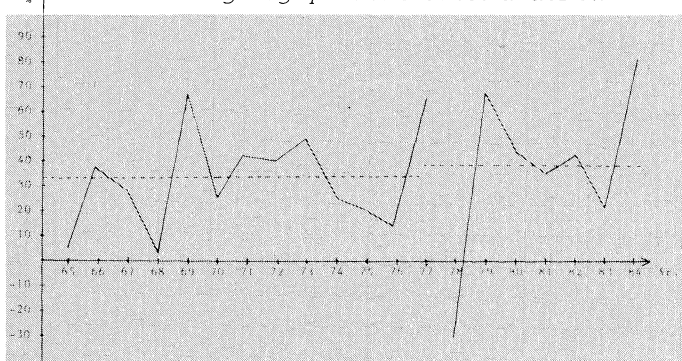
- Høsten 1984 la Norsk Data ut et Eurokronelån. Renten på lånet var 10¾ prosent, dvs. mer enn 2 prosentpoeng lavere enn hva som ville vært akseptabelt på det innenlandske marked. Dersom kontrollen med kapitalbevegelsene hadde vært uten virkning, er det klart at utenlandske investorer ikke ville ha vist noen interesse for dette lånet – de kunne jo få over 2 prosentpoeng høyere avkastning på tilsvarende papirer i Norge. Men kontrollen fungerer, og lånet ble overtegnet. Den opprinnelige lånerammen ble utvidet fra 200 mill. kr. til 250 mill. kroner.
- Renten på innskudd i Eurokronemarkedet har i perioder vært over 2 prosentpoeng lavere enn tilsvarende innenlandske rente. Ettersom bankene i Euromarkedene ikke trenger å holde reserver mot innskuddene slik de må i det innenlandske, norske markedet, skulle man forvente at Eurokronerenten snarere var høyere enn lavere enn renten i Norge. Reserver i lavt forrentede papirer virker nemlig som en skatt på bankene. I perioder med beskjedne reservekrav i USA er det utenkelig at renten i Eurodollarmarkedet skal avvike med mer enn ¼ prosentpoeng fra renten i USA. Forklaringen er enkel: Eurodollarmarkedet er en integrert del av det helhetlige marked for dollar, mens Eurokronemarkedet i stor grad er adskilt fra det innenlandske norske kapitalmarkedet.

3.2 Myndighetene budsjetterer bedre likviditetstilførsel fra utenlandske kilder enn fra innenlandske

Myndighetene har en vanskelig oppgave når de skal budsjettere veksten i finansielle instrumenter. I de resonnementer som nå følger, gjør vi en noe ad hoc-preget antakelse: Avviket mellom myndighetenes måltall og den realiserte veksten i et finansielt instrument gir uttrykk for hvor god kontroll myndighetene har med dette instrumentet.⁹⁾

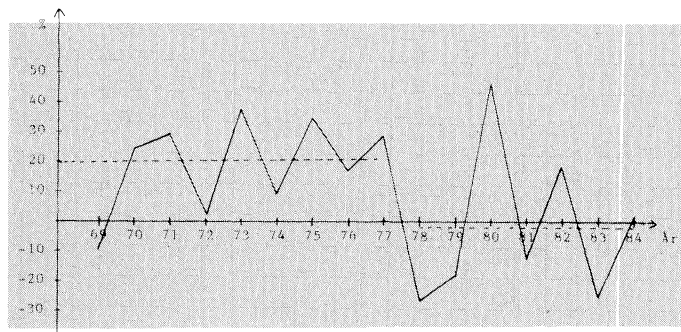
⁹⁾ Overskridelser av veksten i innenlandske finansielle instrumenter vil nok myndighetene i perioder stilltiende godta, dersom overskridelsene anses nødvendige for å dempe presset oppover på det innenlandske rentenivået.

Figur 1. Prosentvis overskridelse av kredittbudsjett for forretnings- og sparebanker sett under ett.

Figur 1 viser at for forretnings- og sparebankene sett under ett, er overskridelsene av kredittbudsjettet betydelige; i gjennomsnitt har de vært omlag 34 prosent de siste 20 årene. Det er heller ikke noe som tyder på at avvikene er blitt mindre med årene – snarere tvert imot.

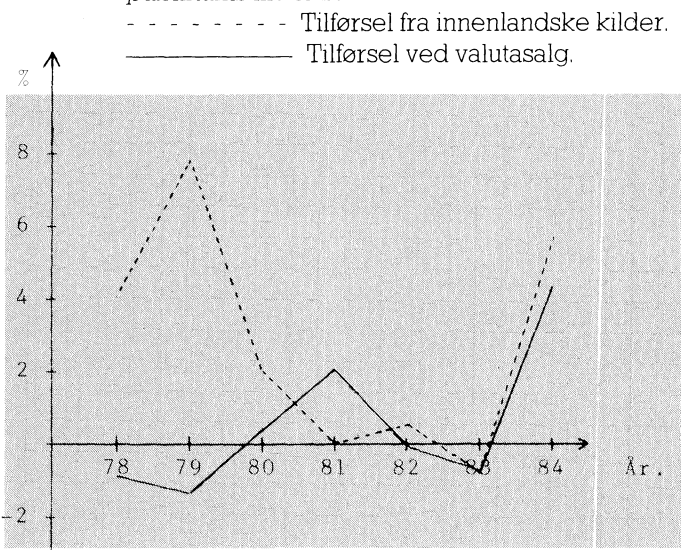
Figur 2. Prosentvis overskridelse av samlet budsjettert kreditttilførsel.

Ser vi på samlet kreditttilførsel i figur 2, preges også dette bildet av store avvik, selvom de prosentvis er mindre. I motsetning til figur 1 har det vært en tendens til underbudsjettering i siste del av perioden 1978–1984. Men avviket rundt snittet er ikke blitt mindre.

Figurene 3 og 4 viser utviklingen i publikums likviditet sammenholdt med måltallene. Prosentvis er overskridelsene her betydelig mindre enn for kredittstørrelsene i de to foregående figurene.

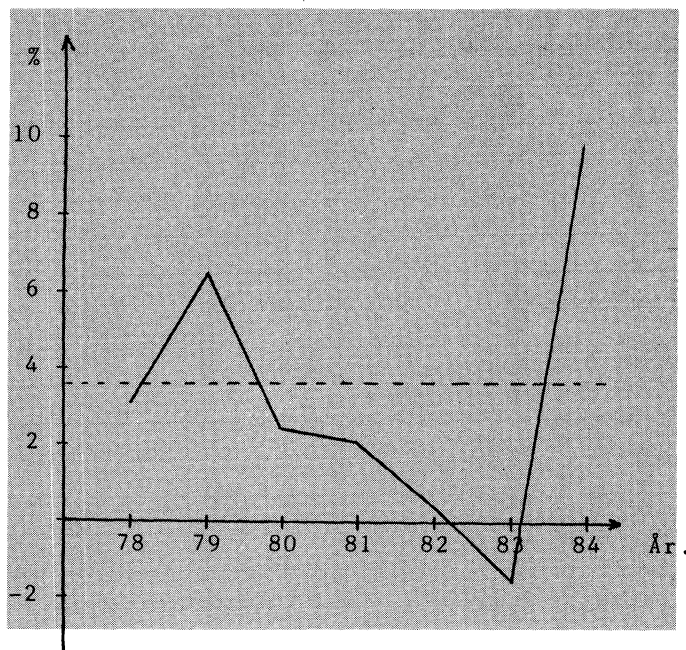
Figur 3. Prosentvis overskridelse av budsjettert økning i publikums likviditet.

Og man aksepterer antakelsen om at lite avvik betyr god styring, kan disse fire figurene tas til inntekt for en variant av Goodharts lov, nemlig at dess mer man prøver å styre en finansiell størrelse, dess mer vil denne avvike fra måltallet.

Inntil begynnelsen av 1980-årene var det i Norge god latin å styre kreditttilførselen, med særlig vekt på bankenes utlån. De siste par årene har veksten i publikums likviditet fått økt oppmerksomhet, med særlig vekt på de innenlandske komponentene, jfr. gjennomgangen i avsnitt 2 i denne artikkelen.

Figur 4. Samlet overskridelse.

En annen, og i vår sammenheng mer interessant, observasjon vi kan foreta på basis av de to siste figurene, er at veksten i pengetilførselen ved valutasalg er i bedre overensstemmelse med myndighetenes anslag i nasjonalbudsjettene enn ditto ved innenlandske kilder. Bortsett fra det siste året er avviket for valutasalget beskjedent. Av en gjennomsnittlig overskridelse for de syv årene på 3,3% skyldes innenlandske kilder 2,8 prosentpoeng og valutasalg 0,5 prosentpoeng.

En nærliggende forklaring er at myndighetene har bedre kontroll over den utenlandske komponenten i pengetilførselen enn over den innenlandske. I så fall har vi bedre styring med kapitalbevegelsene ut av og inn i landet enn mange later til å tro. Dårlig kontroll over den innenlandske komponenten i pengetilførselen tyder på at myndighetene har latt seg presse til å la det innenlandske etterspørselsnivået bli høyere enn ønskelig. Den innenlandske etterspørselsregulering har m.a.o. vært for slapp, bl.a. ved at finanspolitikken er blitt for ekspansiv.

Kanskje er det slik at når det internt genererte etterspørselsnivået blir høyere enn planlagt, og etterspørselen etter penger overskrider myndighetenes måltall, godtar myndighetene at måltallet ikke lar seg overholde, og slipper opp for innenlandsk tilførsel. Om de ikke hadde gjort det, ville valutasalget vært større. Tendensen til at de to kurvene i figur 3 beveger seg motsatt av hverandre, kan tyde på en slik mekanisme.

I avsnitt 3.1 fant vi at kapitalbevegelsene er lite rentefølsomme. Konklusjonen i dette avsnittet om at myndighetene har god kontroll over kapitalbevegelsene, synes derfor rimelig. Dette betyr at myndighetene kan påregne at penge- og kredittpolitikk såvel som finanspolitikk har realøkonomiske virkninger.

Når veksten i samlet likviditetstilførsel stadig overskrider måltallet, er det rimelig å se dette i relasjon til en for dårlig styring av det innenlandske etterspørselsnivået. I så fall er styringsproblemene i norsk økonomi mer en konsekvens av innenlandske forhold og i mindre grad relatert til at vi har en liten, åpne økonomi.

3.3 Stor kapitalinngang den senere tid

I 1984 (jfr. figur 3) og i første halvår av 1985 har det vært en kapitalinngang utover overskuddet på driftsbalansen på 16 milliarder kroner. Det er klart at en slik uvant stor kapitalinngang skaper problemer med den innenlandske styring av bl.a. pengemengden. Når vi likevel holder fast på konklusjonen at kontrollen med kapitalbevegelsene i Norge har en merkbar effekt, skyldes dette at kapitalinngangen uten slik kontroll ville ha vært betydelig større. For å sannsynliggjøre den påstanden skal vi peke på noen forhold som indikerer at utlendingers ønsker om finansplasseringer i Norge og nordmenns ønsker om låneopptak i utlandet, langt har oversteget hva som har latt seg realisere.

- I disse halvannet årene har rentenivået i Norge vært 4-5 prosentpoeng høyere enn det kurv-veide rentenivået i utlandet.
- Høsten 1982 og igjen høsten 1984 foretok myndighetene hver gang to mindre nedjusteringer av den norske kronen på tilsammen 10 prosent. Synkende arbeidsledighet og lavere prisstigningstakt gjorde det lite rimelig å forvente ytterligere nedskrivninger av kronen.
- Det siste året har Norges Banks kurvindeks ligget stabilt i underkant av 102. Gitt at man ser bort fra muligheten for en devaluering, betyr det at tapsrisikoen for utlendinger ved plasseringer i norske kroner pga. svingninger i valutakursen (med +/- 2,5% rundt 100) er så godt som null.
- Overskuddet på driftsbalansen er stort, og overskrider stadig vekst myndighetenes anslag. Valutareservene bare fortsetter å vokse.

Med minimal sannsynlighet for en devaluering og store renteforskjeller har forholdene det siste året ligget uvanlig godt til rette for innstrømming av kapital til Norge. At vi i fravær av kontroll med kapitalbevegelsen ville ha fått en langt større inngang av kapital i 1984 og første halvår 1985 enn 16 milliarder kroner, er lett å se når vi sammenholder med de danske erfaringene. I løpet av de tre første månedene i 1985 strømmet det inn for 12 milliarder danske kroner i utenlandsk kapital. Sammenligner vi de økonomiske forholdene i Danmark og Norge, var rentenivået omtrent det samme i begge landene, men forøvrig er det klart at Norges økonomiske situasjon var langt sterkere enn Danmarks, og at sannsynligheten for en nedskrivning av den danske kronen var større enn ditto for den norske. Det er nok å peke på Danmarks svake utenriksøkonomi og den store arbeidsledigheten. Utenlandske investorer skulle derfor ønske å plassere minst like mye i NOK som i DKK. At de ikke har gjort det, skyldes kontroll med kapitalbevegelsene i Norge og fravær av slik kontroll i Danmark.

4. VALGET ER VÅRT – HVA ØNSKER VI?

Kontrollen med kapitalbevegelsene fungerer, selvom den langt fra er perfekt. Valget vi må treffe, er om en fortsatt og eventuelt forbedret kontroll er ønskelig, eller om vi er bedre tjent med en liberalisering og eventuell fullstendig fri kapitalmobilitet.

La oss først se på alternativet med fri kapitalmobilitet og full markedstilpasning. I et slikt scenario ligger forholdene til rette for at Oslo kan utvikles til et finanssenter. En internasjonalisering av kronen gir norske finansinstitusjo-

ner, som har naturlig funding i kroner, et konkurransemessig fortrinn fremfor utenlandske. Nye og interessante arbeidsplasser skapes, og Oslo kommunes skrantende økonomi kan få nye og hardt tiltrenge skatteobjekter.

Videre kan de ressursene som nå medgår til å administrere kontrollen med kapitalbevegelsene – i Norges Bank og andre steder – frigjøres til mer produktiv virksomhet. En mer markedsbestemt rente kan gi bedre allokering av kapitalen.

For den makroøkonomiske stabiliseringspolitikken vil vi miste et virkemiddel: penge- og kredittpolitikken vil få langt mindre effekt. Korrigert for forventede endringer i valutakursen vil rentenvået i Norge være determinert fra utlandet.

Noen vil hevde at man ikke taper noe ved å gi opp selvstendigheten i den innenlandske penge- og kredittpolitikken. En aktiv motkonjunkturpolitikk basert på «fine tuning» av pengemengden virker sjelden etter hensikten. På grunn av problemer med timing og dosering vil en slik politikk vel så ofte kunne virke destabiliserende som stabiliserende.

Andre vil mene at det er viktig å ha flest mulig generelle virkemidler i den økonomiske politikken. En fullstendig liberalisering av kapitalbevegelsene blir da lite ønskelig. I tillegg til at vi mister kontrollen med rentenivået, vil en slik liberalisering skape problemer for fastholdelse av valutakursen. De siste par år er det trolig at «noe» ville ha måttet gi etter om kapitalinngangen hadde vært betydelig større. Enten ville pengemengdeveksten blitt langt større med tilhørende fall i renten, – i neste omgang ville dette forsterket pris- og kostnadspresset. Eller kronen var blitt oppskrevet, noe som også ville ha svekket konkurranseevnen for fastlands-Norge.

Det andre ytterpunktet – fortsatt kontroll med kapitalbevegelsene – virker tillokkende på dem som mener at

man både kan og bør føre en aktiv motkonjunkturpolitikk. Velges dette alternativet, burde man kanskje se nærmere på regelverket og kontrollapparatet for flytting av penger ut av og inn i Norge, under de begrensninger som ligger i internasjonale avtaler vårt land har akseptert.

Selv om man opprettholder og eventuelt forbedrer kontrollen med kapitalbevegelsene, ville det være fint om renteforskjellene til utlandet var mindre. Da ville utlendingers etterspørsel etter norske kroner reduseres. Et lavere norsk rentenivå med uendret innenlandsk etterspørsel ville trolig bli resultatet, dersom finanspolitikken ble mer kontraktiv og penge- og kredittpolitikken mer ekspansiv.

En omlegning av skattepolitikken i retning av lavere marginalsatt og begrensning i adgangen til å trekke fra renteutgiftene ville også være hensiktsmessig. Som forholdene er nå, er rentenivået for lavt til å sikre intern balanse og for høyt til å sikre ekstern balanse.

LITTERATUR:

- Dooley, M. P. & Schafer, J. R.: «Analysis of Shortrun Exchange Rate Behavior: March 1973 to November 1981» i Bigman, D. & Taya, T. (ed.) *Exchange Rate and Trade Instability. Causes, Consequences and Remedies*. Cambridge 1983.
- Grønvik, G. «Krøsus – ny relasjon til å bestemme publikums netto valutasalg». Arbeidsnotat 23. mars 1981. Norges Bank.
- Grønvik, G. «Publikums betalingsbalanse overfor utlandet» i *Sosialøkonomen* 1985/6.
- Hoff, P. T. «Kapitalbevegelser, valutasalg og pengemengde» i *NUPI-rapport* 67/1982. Norsk Utenrikspolitisk Institutt.
- Isachsen, A. J. & Sand, O. C. «Kurvslån – en ny måte å redusere valutarisiko på» i *Bergen Bank Kvartalsskrift* 1985/1.
- NOU 1983:54: *Om revisjon av valutareguleringen*. Universitetsforlaget 1983.
- Ytterhus, B. «Kapitalbevegelser og pengepolitisk lekkasje» i *Sosialøkonomen* 1982/8.

NORGES BANKS FOND TIL ØKONOMISK FORSKNING

I samsvar med Fondets formål kan det i juni 1986 utdeles bidrag til forskning, især anvendt forskning, på det økonomiske område, herunder også studier i utlandet i forbindelse med spesielle forskningsoppgaver. Det kan også ytes bidrag til dekning av utgifter i forbindelse med gjesteforedrag og -forelesninger innenfor det økonomiske fagområde og for deltakelse i internasjonale forskningskonferanser. Bidrag gis ikke til rene utdanningsformål.

Søknadsskjema kan en få ved å henvende seg til:

Norges Banks fond til økonomisk forskning
Postboks 336, Sentrum
0101 Oslo 1

Tlf. (02) 41 21 20 linje 397

Søknadsfristen er 1. mai 1986

Petter Jakob Bjerve
Formann

Syssselsetting og arbeidsløshet

Utviklingen i EFTA-landene sammenlignet med EF og USA¹⁾

Siden 1973 har syssselsettingen i Vest-Europa stagnert, mens den i USA har økt med over 20 millioner. Arbeidsløsheten, som tradisjonelt har vært lav i Vest-Europa, er nå kommet opp i 11 prosent. I USA er den noe over 7 prosent. I EFTA-landene er arbeidsløsheten under halvparten av hva den er i EF, og syssselsettingen har med noen unntak vokst raskere enn i EF. Norge hører med til de land som har den klart sterkeste vekst i syssselsettingen og den laveste arbeidsløsheten.

Det amerikanske arbeidsmarkedet har vært preget av sterk lønnsmoderasjon og betydelig fleksibilitet i lønnsdannelsen. Dette har stimulert etterspørselen etter arbeidskraft, mens sterk lønnsvekst og større stivhet i lønnsstrukturen har hatt en negativ virkning på syssselsettingen i Vest-Europa. Fra slutten av syttitallet har imidlertid lønnsutviklingen i Vest-Europa vært betydelig mer moderat. Samtidig har det vært ført en kontraktiv politikk

som har ført til svak vekst og økende arbeidsløshet. Helt motsatt har USA i de siste årene ført en ekspansiv politikk. I noen EFTA-land har etterspørsel og produksjon økt forholdsvis mye og stimulert syssselsettingen. Offentlig syssselsetting har økt særlig mye i de nordiske landene og i Østerrike. I noen EFTA-land har kostnadsutviklingen vært noe mer moderat enn i EF. Utviklingen i Norge har vært karakterisert av sterk økonomisk vekst og en forholdsvis moderat lønnsutvikling for økonomien som helhet. (I industrien har utviklingen vært forskjellig.)

For å få snudd utviklingen i Vest-Europa trengs det en kombinasjon av sterkere etterspørselsstimulering og tiltak på tilbudssiden med sikte på å begrense kostnadsøkninger og å gjennomføre omstillinger i produksjonslivet. Dette kan best oppnås gjennom en internasjonal samordnet politikk.

AV
CAND. OECON. AMUND UTNE

1. Noen fakta

Stagnerende syssselsetting og økende arbeidsløshet har karakterisert arbeidsmarkedet i Vest-Europa de siste tolv årene. Samtidig er over 20 millioner flere mennesker i arbeid i USA i dag enn i 1973. Mens ledigheten i USA tradisjonelt var betydelig høyere enn i Vest-Europa er rollene nå byttet om. EFTA-landene har gjennomgående sett gjort det bedre enn sine europeiske naboer. Arbeidsløsheten er i gjennomsnitt under halvparten av hva den er i EF. Likevel var ledigheten i 1984 nær 3 ganger så høy som i 1973, se tabell 1, og i Portugal var den på høyde med gjennomsnittet i EF. Lavere arbeidsløshet i EFTA-landene er stort sett kombinert med raskere syssselsettingsvekst enn i EF, se diagram 1. Et unntak er Sveits, hvor arbeidsløsheten er meget lav, men hvor syssselsettingen faktisk har gått tilbake.

Arbeidsstyrken har også vokst kraftigere i EFTA-landene enn i EF. Denne veksten skyldes ikke spesielt kraftig vekst i befolkningen i arbeidsdyktig alder. De fleste EFTA-landene har tvert imot hatt en svakere

Tabell 1. *Arbeidsløshet i prosent av arbeidsstyrken*¹⁾

	1973	1980	1984
Østerrike	1.0	1.6	4.1
Finland	2.1	4.6	6.1
Island	0.4	0.3	1.3
Norge	1.5	1.7	3.0
Portugal	2.5	7.6	10.5
Sverige	2.5	2.0	3.1
Sveits	0.0	0.2	1.1
EFTA	1.7	3.1	4.9
EF	2.7	5.6	10.3
USA	4.8	7.0	7.5

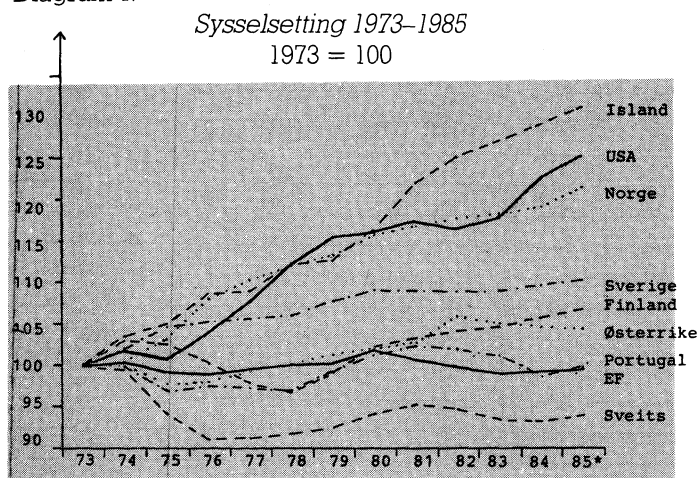
¹⁾ Nasjonale definisjoner.

Kilder: OECD, «Historical Statistics, 1960–1982» og «Economic Outlook», June 1985.

befolkningsvekst enn EF. Den raskere veksten i arbeidsstyrken skyldes derfor økende deltagelse i arbeidslivet. Igjen er Sveits unntaket. Økningen i yrkesdeltagelsen har vært særlig sterk i de nordiske landene, spesielt i Norge, og særlig blant kvinner. Økt kvinnelig yrkesdeltagning har i betydelig grad skjedd i form av deltidsarbeid. Sammen med en fortsatt tendens i retning kortere generell arbeidstid har dette ført til en klar nedgang i gjennomsnittlig arbeidstid pr. yrkesaktiv. I Norge har denne nedgangen vært forholdsvis stor, men den har

¹⁾ Verdifulle kommentarer til et tidligere utkast er gitt av Bent Vale og en anonym «referee».

Diagram 1.

* Anslag

Kilder: OECD, «Labour Force Statistics», 1962–1982 og 1963–1983, «Economic Outlook», June 1985, samt egne beregninger.

vært enda større i land som Frankrike, Nederland og Storbritannia. Ellers er det verdt å merke seg at nedgangen i den gjennomsnittlige arbeidstiden har vært klart mindre i USA enn i Vest-Europa. Den meget sterke sysselsetningsveksten i USA skyldes derfor ikke gjennomgående kortere arbeidstid eller sterk økning i deltidarbeid sammenlignet med Europa. Tvert imot, forskjellen i sysselsetningsutviklingen mellom USA og Vest-Europa blir enda mer markert om en ser på veksten i antall utførte timeverk enn om en ser på veksten i antall sysselsatte personer.

Sysselsettingen i de tjenesteytende næringene har fortsatt å vokse mens den har gått ned i primærnæringene. Det som imidlertid også har skjedd i løpet av den siste ti-årsperioden, er at sysselsettingen i sekundærnæringene, spesielt industrisysselsettingen, har gått tilbake både relativt og absolutt. Norge hører til blant de landene som har den laveste industrisysselsettingen.

Veksten i de tjenesteytende næringene fordeler seg nokså ulikt på ulike sektorer i forskjellige land. I Finland, Norge og Sverige har det vært en kraftig vekst i offentlig sysselsetting, mens det i USA i første rekke er i privat tjenesteyting at veksten har funnet sted. I Finland og Sverige økte antall personer sysselsatt i den offentlige sektor mer enn totalt antall sysselsatte i perioden fra 1973 til 1982. Med over 30 prosent av alle arbeidstakere i den offentlige sektor ligger Sverige (sammen med Danmark) internasjonalt på topp i offentlig sysselsetting. Ser man på de tjenesteytende næringer etter funksjoner og ikke etter skillet offentlig/privat, har mesteparten av sysselsetningsøkningen i tjenestesektoren i Europa skjedd innenfor sektoren personlige og sosiale tjenester. I USA var det derimot en sterkere økning innenfor andre sektorer som innenfor distribusjon, transport, bank og forsikring og forretningsmessig tjenesteyting. Mer detaljert informasjon om disse ulike sidene ved sysselsetningsutviklingen kan finnes i Utne (1985).

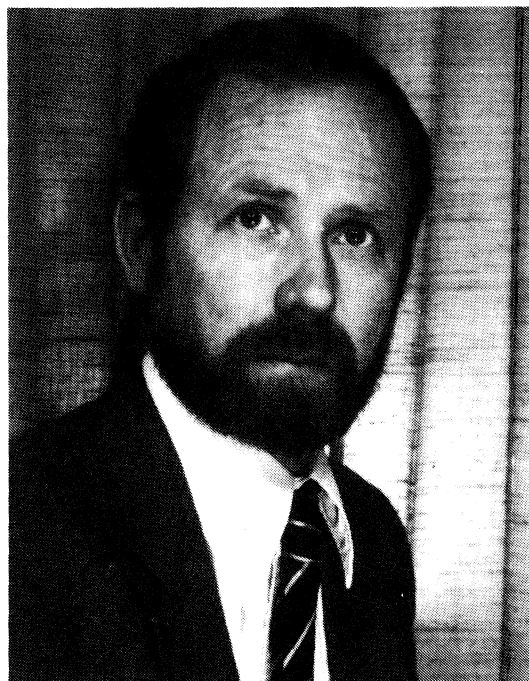
2. Klassisk eller keynesiansk arbeidsløshet?

Det er ikke likefremt å trekke noen enkel og entydig konklusjon for hvorfor sysselsetningsutviklingen har vært så forskjellig i ulike land. På det teoretiske plan er det ikke enighet om hva som skaper arbeidsløshet. I praksis

kan det være enda vanskeligere å bli enige. Er arbeidsløsheten av klassisk eller keynesiansk natur, dvs. er den forårsaket av henholdsvis for høye arbeidskraftskostnader eller for liten etterspørsel, eller er det andre årsaker som dominerer? En nærmere teoretisk drøfting av dette spørsmålet vil ikke bli tatt opp her, men et par problemstillinger kan nevnes.

Bla. Tobin (1984) har understreket at man kan stå overfor et identifikasjonsproblem. Høy reallønn og høy arbeidsløshet sier ikke i seg selv hvorvidt arbeidsløsheten er klassisk eller keynesiansk. Fortjenesten kan selvfølgelig bli presset ned av høye lønnskostnader, men også av manglende etterspørsel. Det kan også være at arbeidsløsheten kan være av en mer strukturmessig karakter, uttrykt ved manglende overensstemmelse mellom tilbud og etterspørsel i ulike deler av arbeidsmarkedet. På et visst tidspunkt kan arbeidsløsheten være påvirket av den aktuelle konjunktursituasjonen, mens den underliggende utviklingen i ledigheten kan være mer påvirket av økende kostnader eller økende kostnadspress, det siste ofte knyttet til en økning i den såkalte «naturlige» arbeidsløsheten eller også i den såkalte NAIRU («non-accelerating inflation rate of unemployment»). Nedgang i søkeaktivitet på arbeidsmarkedet, sterkere beskatning, som øker forskjellen mellom bedriftenes lønnskostnader og lønnstakernes disponible inntekter, hardere politikk fra fagforeningenes side osv. kan innebære økende kostnadspress. Slike faktorer vil kunne bidra til en trendmessig økning i den arbeidsløsheten som er forenlig med en stabil inflasjon.

Det kan også være at arbeidsløsheten skifter karakter over tid. Johansen (1982) har pekt på at på grunn av endrede lønns- og prisforhold, kan arbeidsløshet som fra først av er av keynesiansk type, etter hvert skifte karakter og bli klassisk. En restriktiv politikk med sikte på å rette opp underskudd i utenriksøkonomien eller å dempe

Amund Utne er cand. oecon. fra 1969. Han er avdelingsdirektør i Finansdepartementet, hvor han har vært ansatt siden 1971. Han var på studieopphold i USA i 1974/75 og var utredningsleder i Handelsdepartementet i 1976/77. For tiden er han knyttet til EFTAs sekretariat i Genève.

inflasjonen vil i første omgang lede til arbeidsløshet av keynesiansk type. Men om en neddempet etterspørsel vedvarer, vil fortjenestemarginene kunne bli presset ned. Det vil kunne skje både fordi redusert etterspørsel vil skjerpe konkurransen og drive prisene nedover og fordi god fortjenestesituasjon i utgangspunktet (jfr. at arbeidsløsheten i dette eksemplet opprinnelig ikke skyldes dårlig fortjeneste) vil gi grunnlag for økte lønninger. Etter hvert vil arbeidsløsheten m.a.o. kunne skifte karakter. Johansen (op.cit.) har også pekt på at en initial framskaffet arbeidsløshet kan sette i gang en sorteringsmekanisme hvor bedriftene vil ha en tendens til å kvitte seg med den minst effektive arbeidskraften. Dersom priser og lønninger i mellomtiden tilpasses dem som har arbeid, øker vanskelighetene for de ledige for å komme tilbake i arbeid, noe som ytterligere forsterkes av at de arbeidsløse vil tape eller ikke opparbeide de ferdigheter som er nødvendige for å komme inn i arbeid igjen. Ved en slik utvikling hvor ledig arbeidskraft vanskelig vil bli absorbert i arbeidsmarkedet, vil stabil inflasjon gå sammen med økende arbeidsløshet. Derved vil det være slik at en faktisk økning i arbeidsløsheten i seg selv bidrar til å øke NAIRU.

Til slutt kan det pekes på at typen av arbeidsløshet også kan variere mellom ulike sektorer av en økonomi. I konkurranseutsatte sektorer kan en lett forestille seg at økte lønnskostnader kan lede til arbeidsløshet av klassisk type. I skjermede sektorer kan det snarere være for liten etterspørsel som forårsaker arbeidsløshet. Men ledighet i skjermede sektorer kan også skyldes kostnadsøkninger som svekker utenriksøkonomien og som nødvendiggjør en restriktiv politikk.

Det kan på denne bakgrunn synes vanskelig å skille mellom de ulike formene for arbeidsløshet, og det kan være at flere former forekommer på en gang. I de neste avsnittene vil en likevel se litt nærmere på noen av de argumentene som har vært ført fram for å forklare den faktiske utviklingen.

3. Høy kostnadsvekst og liten fleksibilitet i europeisk økonomi

I perioden fra 1973 til 1982 var den økonomiske veksten i USA ikke særlig forskjellig fra Vest-Europa. Sterk etterspørselsvekst i USA kan derfor ikke forklare den slående forskjell i sysselsetningsutviklingen mellom de to områdene. Mange har derimot hevdet at det er forskjeller i lønnsutviklingen som har vært den viktigste årsaken. Bl.a. har Sachs (1983) påvist at helt siden begynnelsen av sekstitallet har reallønnsnivået i Vest-Europa vokst mye raskere enn i USA.

Moderat produksjonsvekst kombinert med sterk økning i sysselsettingen har naturligvis betydd at det har vært en meget svak produktivitetsvekst i amerikansk økonomi, se tabell 2. Som allerede pekt på skyldes ikke det siste noen spesiell sterk økning i deltidsarbeid eller andre nedkortninger av arbeidstiden. Forskjellen i produktivitetsvekst mellom Vest-Europa og USA skyldes heller ikke noen vesentlig europeisk gjenhenting av et amerikansk forsprang, se OECD, «Economic Outlook» No. 35 (1984). Den lave produktivitetsveksten i USA har gått sammen med sterk lønnsmoderasjon og sterk økning i sysselsettingen spesielt av ufaglært arbeidskraft. Reelt sett økte praktisk talt ikke arbeidskraftkostnadene i USA i perioden fra 1973 til 1982.

På denne bakgrunn har OECD-sekretariatet trukket den konklusjon (OECD, op.cit.), at forskjellen i arbeidsløshet mellom USA og de store landene i Vest-Europa i stor grad skyldes beskjeden reallønnsutvikling i det førstnevnte tilfellet og stor grad av lønnsstivhet på denne siden av Atlanteren. Det bør nevnes at den beskjedne utviklingen i amerikanske lønnskostnader har vært særlig framtrædende i privat tjenesteyting hvor en stor del ufaglært arbeidskraft har funnet jobb. I industrien har det ikke vært en tilsvarende moderasjon, se tabell 3. Industrisysselettingen i USA har da også gått noe tilbake, riktignok klart mindre enn i Vest-Europa, men betydelig når en sammenligner med den kraftige sysselsetningsveksten som ellers har funnet sted i USA.

En grunn til den beskjedne reallønnsutviklingen i USA kan være at befolkningen i arbeidsdyktig alder har økt kraftig, men det ser også ut til at reallønnsnivået i USA er mer fleksibelt enn i Europa, se Coe and Gagliardi (1985). Generelt sett endrer nominelle lønninger i USA seg forholdsvis lite når prisene endrer seg, ihvertfall på kort sikt. Det bidrar til reallønnsfleksibilitet. I Europa derimot reagerer nominelle lønninger raskere på inflasjonsendringer, noe som bidrar til større reallønnsstivhet. Lengre avtaleperioder i arbeidslivet, men også mindre indeksering, lavere fagforeningsdeltagelse og svakere fagforeninger, samt mindre og vanskeligere adgang til arbeidsløshetsstrygd kan være forklaringer til fleksibiliteten i det amerikanske lønnsnivået.

Samtidig med at lønnskostnadene i Europa har økt sterkt og sysselsettingen lite, har kapitalbeholdningen økt mye og kapitalavkastningsraten falt. I en rapport fra EF-kommisjonen, se Mortensen (1984), pekes det på at fallet i kapitalavkastningsraten ikke er et resultat av at lønnstakerne har klart å tilrive seg en spesielt stor del av faktorinntekten. I virkeligheten har den funksjonelle inntektsfordelingen endret seg lite i løpet av de siste 25 årene, både i EF og i USA. Men priser og mengder har

Tabell 2. *Produksjon, lønnskostnader, produktivitet og sysselsetting 1973–1982.*
Gjennomsnittlig årlig vekst i prosent.

	BNP	Real-lønnskostnader ¹⁾	Produktivitet ²⁾	Total sysselsetting ³⁾	Sysseletting i privat sektor utenom primærnæringer ³⁾
Østerrike	2,4	1,5	1,8	0,6	1,0
Finland	2,7	1,8	2,2	0,5	0,5
Island	2,9	-1,0	0,5	2,4	2,6
Norge ⁴⁾	2,3	0,6	0,5	1,8	1,6
Portugal	3,3	2,6	3,1	0,2	1,6
Sverige	1,4	1,0	0,5	0,9	-0,2
Sveits	0,3	1,5	0,9	-0,6	-0,8
EFTA	1,7	1,0	1,2	0,5	0,5
EF	1,7	1,9	1,7	0,0	-0,1
USA	1,8	0,1	0,1	1,7	1,9

¹⁾ Lønnskostnader pr. sysselsatt deflatert med prisindeksen for BNP

²⁾ BNP pr. sysselsatt

³⁾ Sysselsatte personer

⁴⁾ Oljesektoren ikke medregnet

Kilder: OECD: «National Accounts 1970–1982» og «Labour Force Statistics 1962–1982» pluss egne beregninger basert på ulike nasjonale kilder.

Tabell 3. Produktivitet og lønnskostnader i industrien, 1973–1982.

Gjennomsnittlig årlig vekst i prosent.

	Produk- tivitet ¹⁾	Lønns- kostnader ²⁾
Finland	4,1	4,8
Norge	-0,1	1,3
Sverige	1,1	1,7
Danmark	0,0	2,8
Vest-Tyskland	2,5	3,4
Italia	2,7	2,4
Storbritannia	1,1	1,8
USA	0,8	1,7

¹⁾ Verdiskapning pr. sysselsatt

²⁾ Lønnskostnader pr. sysselsatt deflatert med prisindeks for verdiskapning

Kilder: OECD: «National accounts 1970–1982», «Labour Force Statistics 1962–1982» og «Historical Statistics 1960–1982».

utviklet seg svært forskjellig. I USA er utviklingen kjennetegnet ved moderat lønnsutvikling og sterk vekst i sysselsettingen kombinert med beskeden vekst i realkapitalen og økende realkapitalavkastning. I EF har utviklingen vært stikk motsatt. Sterk lønnsøkning har ført til stagnasjon i sysselsettingen, mens derimot rask vekst i kapitalmengden har gått sammen med fallende avkastningsrater. Det konkluderes derfor at den meget store forskjellen i sysselsettingsutvikling mellom USA og EF i stor grad skyldes endringer i relative faktorpriser, og at investeringene i EF-landene i betydelig grad har vært rettet mot rasjonaliseringer og innsparing av arbeidskraft, snarere enn mot en utvidelse av produksjonsutstyret.

En annen studie, Artus (1984), bekrefter i stor grad disse konklusjonene. Basert på produktfunksjoner for industrisektorene i de syv største OECD-landene har Artus beregnet forskjellen mellom faktisk lønnsutvikling og hva lønnsutviklingen ville ha vært med høy sysselsetting. En fordel med denne metoden er at den utelukker ikke at reallønnsøkninger kan gå sammen med sysselsettingsvekst. Endringer i produksjonsteknikk, tilgangen på arbeidskraft og kapital og prisene på andre innsatsfaktorer kan i seg selv gi grunnlag for økende lønnskostnader. Artus fant at i forhold til en situasjon med høy sysselsetting var lønnsnivået i Frankrike, Storbritannia og Vest-Tyskland for høyt. Det var derimot ikke tilfellet i USA og heller ikke i Italia.

Selv om høyden på det generelle lønnsnivået er vesentlig, er det også viktig at relative lønninger tilpasses relative forskjeller i produktivitet. Lønnsbindinger mellom ulike arbeidstakerkategorier er antagelig sterkere i Europa enn i USA, og tendenser til større lønnsutjevning likeledes. Således har det relative lønnsnivået for yngre arbeidstakere økt i mange europeiske land. Samtidig har ungdomsarbeidsledigheten også økt mye. I USA derimot har en meget sterk vekst i sysselsatt ungdom gått sammen med en nedgang i relativ lønn, se OECD, «Employment Outlook» (1984).

Samtidig må det også erkjennes at arbeidsløshet ikke bare skapes av mangel på lønnstilpasning. Det kan også være at produksjonsstrukturen ikke tilpasser seg kostnadssituasjonen. Mange europeiske land har i denne forbindelse framstått som mindre fleksible enn f.eks. USA, noe som har ledet enkelte til å snakke om «Euro-

sclerose», eller lignende uttrykk, se f.eks. Lindbeck (1982). Subsidiarier eller andre støttetiltak har vært brukt for å beskytte bransjer eller bedrifter som har kommet i vanskeligheter. En slik politikk kan beskytte sysselsettingen på kort sikt, men samtidig kan økonomisk vekst og sysselsettingsvekst hindres på lengre sikt. Støtte til sysselsetting i noen næringer kan også øke vanskelighetene i andre næringer. Generelt sett har næringsstøtte, f.eks. bruk av subsidier, vært langt mer utbredt i Europa enn i USA. Norge, Sverige og Østerrike er blant de land hvor dette har vært spesielt framtrædende, se Anjaria et al. (1980). Manglende omstillinger i produksjonen kan ha bidratt til å presse den «naturlige» arbeidsløshetsraten (NAIRU) opp i Vest-Europa. I enkelte nordiske land og i Østerrike kan en slik utvikling ha blitt bremsset av et relativt omfattende inntektspolitisk samarbeid. Støtteiltak overfor næringslivet kan også i seg selv ha begrenset den faktiske økningen i arbeidsløsheten selv om de kan ha bidratt til å øke NAIRU.

4. Svak etterspørselsvekst i åtti-årene

Mens så mye er sagt om betydningen av kostnader og omstillinger, skal heller ikke etterspørselens rolle glemmes. Det er liten tvil om at utilstrekkelig etterspørsel er en vesentlig årsak til den økningen som har funnet sted i arbeidsløsheten i de senere år i Vest-Europa. På samme måte som erfaringer fra USA viser at lønnskostnadene er viktige, så viser det meget kraftige oppsvinget der etter 1982 at også etterspørselen betyr mye for sysselsettingen.

Det kan naturligvis diskuteres hvor stort rom det er for sysselsettingsøkning og nedgang i arbeidsløsheten i Europa gjennom en mer ekspansiv politikk. Det avhenger i stor grad av hva man tror vil være mulig uten et nytt oppsving i inflasjonen. Layard et al. (1984), estimerte NAIRU for EF til 7½ prosent sammenlignet med en faktisk arbeidsløshet på mer enn 10 prosent. Et slikt anslag er naturligvis usikkert, men i den grad man fester lit til det, skulle det være rom for en mer ekspansiv politikk. Både OECD-sekretariatet, «Economic Outlook», July 1984, og EF-kommisjonen i sin «Annual Report», November 1984, har antatt at det er grunnlag for høyere vekst enn hva vi for tiden opplever uten at de senere års forbedringer på inflasjonsfronten settes i fare.

En viktig faktor i denne forbindelse er at det i de siste årene har vært en betydelig mer moderat lønnsutvikling enn tidligere, se f.eks. Utne (op. cit.), og en klar bedring i profittmarginene, men samtidig har de fleste landene ført en restriktiv politikk. Selv om det kan hevdes at en betydelig del av den nåværende arbeidsløsheten i Vest-Europa skyldes forhold på tilbudssiden, er det derfor vanskelig å unngå den konklusjonen at det også er et betydelig innslag av keynesiansk ledighet. Er det også slik, som antydnet ovenfor, at ledig kapasitet over lengre tid i seg selv bidrar til å presse den «naturlige» arbeidsløsheten i været, forsterkes argumentene for en mer stimulanseorientert politikk ytterligere. Når man tar i betraktning den gjensidige avhengighet det er mellom økonomiene, ville en samordnet stimulansepolitikk i den nåværende situasjonen kunne gi betydelige resultater i form av fornyet vekst og økt sysselsetting uten at det ville gå nevneverdig ut over de enkelte lands utenriksbalanser.

5. Det er både etterspørsel og tilbud som teller

Synspunktet om at det både er etterspørsel og tilbud som betyr noe for arbeidsløsheten, får støtte i en undersøkelse fra «Bank for International Settlements», se Andersen (1984). Han har studert utviklingen i arbeidsløsheten fra midten av sekstiårene for seks forskjellige land, USA, Vest-Tyskland, Storbritannia, Belgia, Nederland og Danmark. Konklusjonen er i korthet at i perioden før 1973–74 bidro sterk økonomisk vekst til å redusere arbeidsløsheten, men samtidig virket økte reallønner i den motsatte retningen. Den siste effekten var sterkere og den faktiske arbeidsløshet økte. Etter 1974 fortsatte reallønnsutviklingen å presse arbeidsløsheten opp, men etter hvert mindre enn før. Nå var det imidlertid svak etterspørselsvekst som var den viktigste faktoren til den økende ledigheten. I den siste perioden, 1982–1983, har beskjedne lønnsutvikling faktisk hatt en gunstig innvirkning på ledigheten, men den har ikke vært sterk nok til å motvirke effektene av en svak vekst i etterspørselen (utenom USA). Det kan således observeres at selv sterk produksjonsvekst (før 1974) ikke hindret arbeidsløsheten fra å øke på grunn av sammenfallende høy reallønnsvekst, og selv sterk lønnsmoderasjon (1982–1983) kunne ikke hindre arbeidsløsheten fra å øke fordi produksjonen vokste så svakt. På denne bakgrunn konkluderer Andersen at ekspansiv politikk uten moderat lønnsutvikling har liten sjanse for å lede til en vedholdende vekst. Men heller ikke lønnsmoderasjon alene vil være nok til å sette i gang et oppsving av mer varig karakter om en slik utvikling ikke blir understøttet av tilstrekkelig sterk etterspørsel. En permanent reduksjon i arbeidsløsheten krever både lønnsmoderasjon og sterkere produksjonsvekst.

Lignende synspunkter er også nylig presentert av Layard og Nickell (1985) som har estimert faktorene bak den økte arbeidsløsheten i Storbritannia etter krigen. I følge dem har ulike faktorer på tilbudssiden økt NAIRU kraftig, men særlig i de siste årene (1980–1983) er det svak etterspørsel som står for det meste av økningen i arbeidsløsheten. Med bakgrunn i en lignende analyse går Blanchard et al. (1985) i en anbefaling til EF-kommisjonen inn for en «Two-Handed Approach» som nettopp består i å kombinere tilbuds- og etterspørselstiltak med sikte på å bringe arbeidsløsheten ned. Deres poeng er at hver for seg vil hverken tilbudssidetilskudd eller etterspørselsstimulering skape og opprettholde vekst i sysselsettingen. Tiltak som fremmer strukturendringer og som øker tilpasningsevnen i arbeidsmarkedet må understøttes av etterspørselspolitikken. Det er interessant å merke seg at EF-kommisjonen i sin siste årsrapport (1985) også sterkt understreker behovet for at sysselsettingsproblemer slik må angripes fra to kanter.

6. Noen faktorer bak sysselsettingsutviklingen i EFTA-landene

6.1 Sterkere økonomisk vekst, særlig i den offentlige sektor

Med unntak av Sverige og Sveits har den økonomiske veksten etter 1973 vært forholdsvis høy og hatt en stimulerende virkning på sysselsettingsutviklingen i EFTA-landene. Dette gjaldt særlig i perioden opp til 1980 hvor etterspørsel og produksjon i de andre EFTA-landene vokste med om lag 3 prosent pr. år. Av de forskjellige etterspørselskomponentene er det særlig offentlig kon-

sum som har vokst sterkt. Men også andre sluttleveringer har gjennomgående vokst noe sterkere enn i de andre vesteuropeiske landene. Det samme gjelder også produksjonen utenom den offentlige sektor.

Sterk vekst i offentlig sysselsetting har særlig funnet sted i de nordiske EFTA-landene og i Østerrike. I Sverige, hvor den generelle økonomiske veksten har vært lav, har den offentlige sysselsettingen økt kraftig og absorbert sysselsettingsnedgang i den private sektor. Men det kan kanskje også være slik at veksten i offentlig sektor i Sverige har vært så sterk at den har fortrengt sysselsetting i den private sektor.

I Sveits er sysselsettingsnedgangen etter 1973 i særlig grad knyttet til spesielle tiltak som ble gjennomført i 1975 og 1976. Iverksettelsen av et vedtak om å redusere antall fremmedarbeidere falt sammen med virkningene av det internasjonale tilbakeslaget og en klar tilstramming av den økonomiske politikken. Resultatet var en markert nedgang i den økonomiske aktiviteten. BNP så vel som sysselsettingen gikk ned med over åtte prosent i disse to årene.

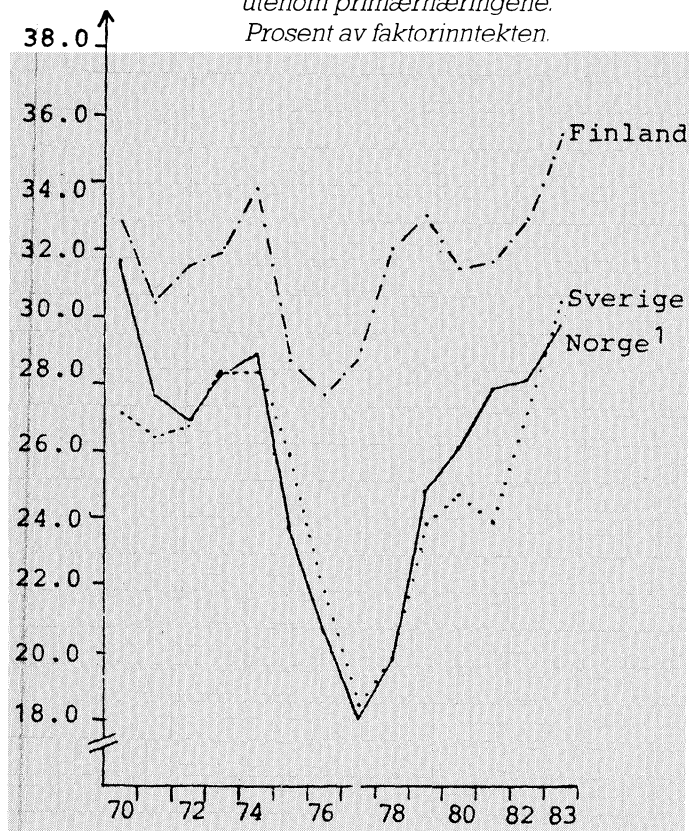
I Portugal har den økonomiske veksten vært sterkere enn i de andre landene uten at dette har medført noen særlig vekst i sysselsettingen. Med en mer tilbakestående økonomi er det rimelig å regne med at det i Portugal er en viss gjenhenting av andre lands produktivitetsforsprang og m.a.o. en forholdsvis rask underliggende produktivitetsvekst. Høy økonomisk vekst har således gått sammen med rask produktivitetsvekst og moderat sysselsettingsvekst. I de øvrige EFTA-landene hvor veksten har vært forholdsvis høy, som i Finland, Island, Norge og Østerrike, har en slik faktor ikke spilt noen særlig rolle. Produktiviteten i disse fire landene og i EF var gjennomsnittlig på linje i 1973. Derfor er det grunn til å anta at den høyere økonomiske veksten også har innebåret en høyere sysselsettingsvekst selv om det naturligvis er nasjonale variasjoner som gjør at det ikke er noen entydig sammenheng mellom produksjonsvekst og sysselsettingsvekst.

6.2 Lavere reallønnskninger

Mindre økning i arbeidskraftkostnadene kan også ha bidratt til at sysselsettingen har vokst raskere i de fleste EFTA-landene enn i EF (tabell 2). I EF har lønnskostnadene gjennomgående økt noe mer enn arbeidskraftproduktiviteten. Det har de også i Sverige og Sveits, som er de eneste to EFTA-land hvor sysselsettingen i private sektorer utenom primærnæringene har falt. I Norge har utviklingen i produktivitet og lønnskostnader vært nokså parallell fra 1973 til 1982. (Om en ser bort fra offentlig sektorer og primærnæringer, økte både produksjon og reallønnskostnader med 0,6 prosent pr. sysselsatt pr. år.) Industrien atskiller seg imidlertid klart fra dette bildet. Lønnskostnadene i norsk industri har vokst langt raskere enn produktiviteten som faktisk gikk ned fra 1973 til 1982 om en måler den pr. sysselsatt person (tabell 3). I Finland, Island, Portugal og Østerrike har produktivitetsveksten vært sterkere enn kostnadsveksten. I alle disse landene har også sysselsettingen økt i den private delen av økonomien utenom primærnæringene.

Gapet mellom økningen i lønnskostnadene og produktiviteten er tilsynelatende spesielt stort i Sveits. (Det må imidlertid understrekes at data for Sveits er usikre.) Island representerer et annet tilfelle. Arbeidskraftskost-

Diagram 2. Driftsresultat i næringsvirksomhet utenom primærnæringene. Prosent av faktorinntekten.

¹⁾ Utenom oljesektoren

Kilder: OECD: «National Accounts 1970–1982» pluss nasjonalregnskapsdata fra hvert enkelt land for 1983.

nadene har faktisk falt. I visse sammenhenger har utviklingen i Island vært parallell til den i USA. Sterk vekst i befolkningen i arbeidsdyktig alder og økende deltagelse i arbeidslivet har ført til sterk økning i arbeidstilbudet. Denne utviklingen har gått sammen med sterk lønnsmoderasjon og rask sysselsettingsvekst.

Utviklingen i lønnskostnadene siden 1973 har langt fra vært uniform. Kraftige reallønnsøkninger kunne registreres i mange land i den første del av perioden, men fra omkring 1979 antok utviklingen et mer moderat forløp. Resultatet har vært betydlige skift i fortjenestemarginene. Diagram 2 viser utviklingen i driftsresultatet for alle private næringer utenom primærnæringene i Finland, Norge og Sverige. I disse tre landene var den funksjonelle inntektsfordelingen i 1982 mer eller mindre brakt tilbake til 1973-nivået, og i 1983 forbedret fortjenestesituasjonen seg ytterligere, en utvikling som fortsatte inn i 1984. Det er også klart at nedgangen i driftsresultatet var langt dypere og av lengre varighet i Norge og Sverige enn i Finland.

6.3 Lav arbeidsløshet på grunn av sterk sysselsettingsvekst

Det er naturlig å peke på den forholdsvis sterke sysselsettingsveksten, som en hovedårsak til at arbeidsløsheten er lav i de fleste EFTA-landene. Sysselsettingsveksten har ikke bare absorbert et økende antall personer i arbeidsdyktig alder, men også innebåret en økende deltagelse i arbeidslivet. Dette står i kontrast til utviklingen i EF. For øvrig har motkonjunkturpolitikk og forskjel-

lige støttetiltak overfor næringer i vanskeligheter holdt arbeidsløsheten nede i enkelte EFTA-land. I det minste har dette vært tilfelle i visse perioder, selv om en slik politikk kan ha hindret vekst og sysselsettingsøkning på lengre sikt. Spesielle arbeidsmarkedstiltak, omskolering etc. har betydd ganske mye i Norge og særlig i Sverige. I disse to landene kan den økende tendensen i retning av deltidsarbeid også ha betydd en viss grad av fleksibilitet som har redusert forskjellen mellom tilbud av og etterspørsel etter arbeidskraft.

6.4 To slags fleksibilitet

Likevel gjenstår det to land hvor eksepsjonelt lav arbeidsløshet kan trenge en nærmere forklaring, nemlig Island og Sveits. At arbeidsløshet har vært nærmest ukjent i Island, er kanskje ikke så overraskende når en tar i betraktning at den økonomiske politikken har vært meget ekspansiv og at sysselsettingen har økt meget sterkt. Det som imidlertid synes mer overraskende er at selv i perioder med økonomisk nedgang og stram politikk, som i f.eks. 1983, har heller ikke arbeidsløsheten økt nevneverdig. En grunn kan være at arbeidstiden i Island er fleksibel (overtidsarbeid virker som en buffer). En annen grunn kan være at reallønningene er fleksible nedover. Det mest framtrædende element ved den restriktive politikken som ble iverksatt i Island på vårparten 1983, var en av-indeksering av lønningene med det resultat at reallønnsratene falt hele 18 prosent. Dette illustrerer (lik som andre tiltak tidligere) at prioritet kan bli gitt til full sysselsetting snarere enn til å sikre inntektsnivået.

I Sveits ser det på den andre siden ut til at fleksibiliteten i arbeidsmarkedet i større grad er på mengdesiden, ihvertfall i et makro-perspektiv. Reduksjon i etterspørsel og produksjon har gått sammen med reduksjon både i etterspørsel etter og tilbud av arbeidskraft. Dette skyldes ikke bare at det er en høy andel av utenlandske arbeidstakere i det sveitsiske arbeidsmarkedet. Også den egentlige sveitsiske arbeidsstyrken ser ut til å være ganske fleksibel. Det kan være mange grunner til dette, som forlenget skolegang, førtidspensjonering og også tilbaketrekning fra arbeidsmarkedet i perioder med færre jobbmuligheter. Det siste gjelder antagelig særlig gifte kvinner. Det kan også være et større sosialt press mot å la seg registrere som arbeidsledig i Sveits enn i mange andre land samtidig som vilkårene for å få arbeidsløshetsstrygd kan være hardere. Det skal imidlertid også nevnes at sveitsisk økonomi samtidig har vist en ganske betydelig omstillingsevne, en omstilling til aktiviteter som kan bære et høyt kostnadsnivå.

REFERANSER:

- Andersen, P. S.: «Real wages, inflation and unemployment». Bank for International Settlements, Working Paper No. 9, Basel 1984.
- Anjaria, S. J., Iqbal Z., Kirmani, N., and Perez, L. L.: «Developments in International Trade Policy». «Occasional Paper» No. 16, IMF, Washington, D.C., November 1982.
- Artus, J. R.: «The disequilibrium real wage hypothesis. An empirical evaluation». IMF Staff Papers, Vol. 31, No. 2, Washington, D.C., June 1984.
- Blanchard, O., Dornbusch, R., Drèze, J., Giersch, H., Layard, R., and Monti, M.: «Employment and Growth in Europe: A Two-Handed Approach», Centre for European Policy Studies, CEPS Papers No. 21, Brussels, May 1985.
- Coe, D. T. and Gagliardi, F.: «Nominal Wage Determination in Ten

OECD Economies». Working Paper No. 19, OECD, Economics and Statistics Department, Paris, March 1985.

EF-kommisjonen: «Annual Economic Report 1984–1985», The European Economy, No. 22, Brussels, November 1984.

EF-kommisjonen: «Annual Economic Report 1985–1986. A Cooperative Growth Strategy for More Employment». Stensilutgave COM (85) 570 final, Brussels, 17th October 1985.

Johansen, L.: «Arbeidsløsheten: Lettere opp enn ned?» Sosialøkonomen Nr. 10, Oslo 1982.

Layard, R. and Nickell, S.: «The Causes of British Unemployment». National Institute Economic Review, London, February 1985.

Layard, R., Basevi, G., Blanchard, O., Buitier, W. and Dornbusch, R.: «Europe: The Case for Unsustainable Growth». Centre for European Policy Studies, CEPS, Paper No. 8/9, Brussels, May 1984.

Lindbeck, A.: «Emerging Arteriosclerosis of the Western Economies:

Consequences for the Less Developed Countries». India International Centre Quarterly, No. 1, 1982.

Mortensen, J.: «Profitability, relative factor prices and capital/labour substitution in the Community, the United States and Japan, 1960–1983». The European Economy, No. 20, Commission of the European Communities, Brussels, July 1984.

OECD: «Economic Outlook No. 35». Paris, July 1984.

OECD: «Employment Outlook». Paris, September 1984.

Sachs, J.: «A report on real wages and unemployment in the OECD», Brookings Papers on economic activity 1983:1, Washington D.C., 1983.

Tobin, J.: «Impasse of the 1980s: Locomotives who Can't or Won't». The World Economy, Volume 7, November 1, 1984.

Utne, A.: «Employment and Unemployment in the EFTA-countries». Occasional Paper No. 9, EFTA, Genève 1985.

Norges Bank er landets sentralbank. Banken har utøvende og rådgivende oppgaver innenfor penge-, kreditt- og valutapolitikken. Den har enerett til å utstede pengesedler og mynter, og utfører oppgaver i betalingsformidlingen. Norges Bank utfører banktjenester for staten og forvalter landets valutareserver.

Norges Bank har omlag 1500 ansatte fordelt på hovedkontoret (inkl. Seddeltrykkeriet) i Oslo, 20 distriktsavdelinger og Den Kongelige Mynt på Kongsberg. I 1986 vil hovedkontoret og Seddeltrykkeriet flytte fra åtte forskjellige bygninger i Oslo sentrum og inn i den nye hovedkontorbygningen som er under oppføring.

Konsulent

I Utrednings- og statistikkavdelingen er det ledig en stilling som konsulent.

Arbeidsoppgavene vil være makroøkonomisk analyse av både realøkonomiske problemstillinger og av mer spesielle penge-, kreditt- og valutapolitiske forhold.

For stillingen kreves sosialøkonomisk embetseksamen eller tilsvarende utdanning med gode karakterer. Det er en fordel med erfaring fra analysearbeid.

Nærmere opplysninger om vikariatet kan fås ved henvendelse til ass. direktør Jan F. Qvigstad, tlf. (02) 41 21 20.

Søknad vedlagt kopier av vitnemål og attester sendes Norges Bank, Personalseksjonen, Postboks 336 Sentrum, 0101 Oslo 1, **innen 1. april 1986.**

NORGES BANK

NSF's

LILLE BUTIKK

Alt sendes
PORTOFRITT
og vedlagt postgiro
innbetalingsblankett

ART. NR.

1	-	Jubileumsboken fra 1958 - så langt beholdningen rekker	Kr.	40,-
2	-	Jubileumsboken fra 1984 - <i>Halv pris</i> - restopplag	»	70,-
3	-	Ansettelse i privat virksomhet, NSF-brosjyre	Gratis	til medl.
4	-	Sosialøkonomi, et studium med gode arbeidsutsikter, brosjyre	Gratis	
5	-	Forsikrings- og lånetilbud gjennom fagforeningen, brosjyre	Gratis	
6	-	Samleperm for sosialøkonomer, se annonse i tidsskriftet 7/85 - side 26, 2 stk. for	Kr.	60,-
7	-	Artikkelsamlingen, se tidsskriftet 7/85, s. 11	»	78,-
8	-	Program til noen av nedenforstående kurs		Gratis
9	-	Foredragssamling 1, Økonomi og kommunalt selvstyre, 1983	»	125,-
10	-	» 2, Virkninger av befolkningsutviklingen, 1983	»	110,-
11	-	» 3, Internasjonal frihandel, 1984	»	30,-
12	-	» 4, Penge- og kredittpolitikk, 1984	»	125,-
13	-	» 5, Hva vet vi om pris- og lønnsstigning, 1984	»	125,-
14	-	» 6, Den kommunaløkonomiske krise, 1985	»	125,-
15	-	» 7, Penge- og kredittpolitikk, 1985	»	125,-

TIL NORSKE SOSIALØKONOMERS FORENING
Storgaten 26
0184 OSLO 1

Telefon: (02) 20 22 64

Jeg bestiller følgende art. nr. fra NSF's Lille Butikk:

Navn og adr.:

Underskrift:

Industrilandenenes gjeldsproblem¹⁾

Den offentlige nettogjeld som andel av BNP har vokst i Vest-Europa siden begynnelsen av 1970-tallet. I de fleste industriland, untatt i USA og i de nordiske land, er dette vesentlig innenlandsgjeld. Motkonjunkturpolitikken etter 1975 i mange i-land, spesielt i de nordiske, gav betydelige budsjettunderskudd, og etterhvert gjeldsbelastning. Stram pengepolitikk med sikte på å dempe inflasjonen har sammen med budsjettunderskuddene gitt et høyt realrentenivå og forsterket gjeldsproblemene. Store budsjettunderskudd i utgangssituasjonen gir små eller ingen muligheter for å tilpasse finanspolitikken til konjunkturforløpet.

I mange OECD-land er realrenten høyere enn den økonomiske veksten. Da kan man risikere en stadig

sterkere og nærmest eksplosiv vekst i gjeldsbelastningen. For å unngå dette må budsjettunderskuddet eksklusive netto renteutgifter reduseres. En mulig varig løsning er å stabilisere gjeld og budsjettunderskudd i forhold til BNP. Om en bare nøyer seg med å stabilisere budsjettunderskuddene, slik mange land i Vest-Europa allerede har gjort, vil en ikke gjenvinne den finanspolitiske handlefrihet til å føre motkonjunkturpolitikk. Samtidig vil investeringene holdes nede pga. et høyt rentenivå. Alternativene til en løsning av gjeldsproblemene vil være en hyperinflasjon eller en bankerott. Begge deler er langt mer skremmende enn en løsning eller stabilisering av gjeldsproblemet.

AV
SENTRALBANKSJEF HERMOD SKÅNLAND

1. Innledning

Gjennom de seneste årene har økonomer, politikere og bankfolk med god grunn vært opptatt av utviklingslandenes gjeldskrise. Det er imidlertid et annet gjeldsproblem som kanskje er kommet noe i skyggen av utviklingslandenes, og som kan fortjene vår oppmerksomhet før det melder seg med enda større tyngde, nemlig industrilandenenes gjeldsproblem. Ved å være forberedt kan vi også bedre beherske problemet.

Jeg skal her avgrense meg til å behandle den offentlige gjeld. Det begynner nok å heve seg røster som peker på at også en stigende privat gjeldsbelastning kan vise seg å bli problematisk, men det skal vi la ligge.

Jeg har funnet det mest hensiktsmessig å drøfte den offentlige gjeld som helhet uten å skille mellom de forskjellige enheter av den offentlige sektor. Begrunnelsen er dels at måten offentlig sektor er organisert på og hva som er «staten» varierer svært mellom landene. En vid definisjon vil derfor gjøre internasjonal sammenligning lettere. I mange sammenhenger vil dessuten de mer lokale enheters gjeld reise problemer som tilsvarer dem statens gjeld reiser.

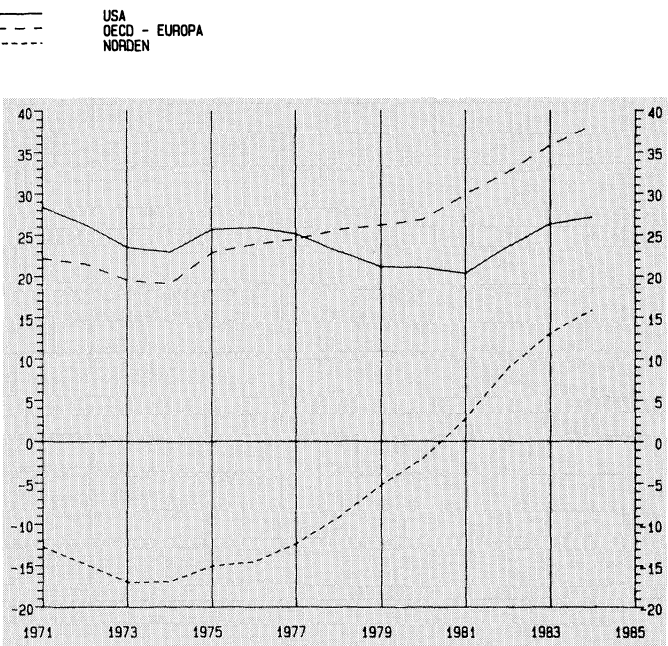
2. Utviklingen i offentlig gjeldsbelastning siden 1970-årene

Den offentlige nettogjeld har både i Vest-Europa generelt og i de nordiske land vist en markert økning som andel av bruttonasjonalproduktet siden begynnel-

sen av 1970-tallet (figur 1). Vi har med god grunn vært sterkt opptatt av gjeldsøkningen i USA, men andelen er faktisk høyere i de europeiske OECD-land, og der har også stigningen vært sterkest. Gjeldsandelen var høy i USA allerede ved begynnelsen av 1970-årene, bl.a. som følge av den måten Vietnam-krigen ble finansiert på. Sterk inflasjon bidro til å redusere den gjennom 1970-årene. Det er således først under den nåværende administrasjon at vi har fått en ganske markert stigning som fortsatte også i 1985.

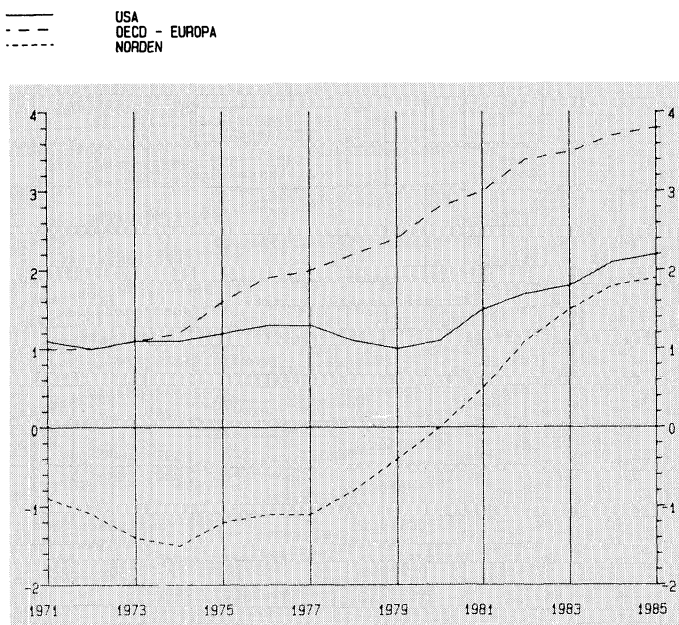
I enkelte land, og ikke minst i de nordiske, var den offentlige sektor netto kreditor i begynnelsen av 1970-årene. I dag er stillingen som netto debitor blitt temmelig universell. Omslaget fra fordringshaver til skyldner har

Figur 1: Offentlig nettogjeld som andel av BNP.

¹⁾ Dette er en svakt bearbeidet utgave av min Neuberghforelesning ved Gøteborgs universitetet 8. november 1985. Arild Lund og Jan F. Qvigstad har gitt viktige bidrag med hensyn til å legge til rette materiale og levere momenter til forelesningen.

Figur 2: Offentlig sektors renteutgifter som andel av BNP.

vært særlig dramatisk i Danmark og Sverige. I Norge har situasjonen vært spesiell på grunn av petroleumsinntektene.

Utviklingen i nettogjelden har naturligvis også medført at rentebelastningen på de offentlige budsjetter har økt kraftig (figur 2). Økningen i rentenivået både nominelt og reelt har trukket i samme retning. Danmark og Sverige stiller i særklasse med hensyn til stigning i den offentlige rentebelastning siden 1970-årene, men ikke med hensyn til nivå.

En avgjørende forskjell mellom utviklingsland og industrialiserte land er at mens de første har tyngden av sin nettogjeld til utlandet, har de fleste industriland hovedsakelig innenlandsk gjeld. Det er vesentlig de nordiske land og etterhvert også USA som har offentlig gjeld til utlandet av noe større betydning.

Gjeldsøkningen henger naturligvis sammen med at den offentlige sektor i flertallet av industriland gjennom

denne perioden stort sett har hatt budsjettunderskudd. Man har brukt mer penger enn man har tatt inn. I begynnelsen av 1970-årene utmerket særlig de nordiske land seg med betydelige budsjettoverskudd, men de var slett ikke alene (figur 3). I løpet av 1970-årene forandret situasjonen seg radikalt. Vest-Europa og Japan kom opp i store underskudd allerede i slutten av 1970-årene, men siden da er situasjonen gjennomgående ikke blitt forverret. I USA derimot var de offentlige budsjettene om lag i balanse gjennom 1970-årene. Det skjedde imidlertid et markert omslag til underskudd i 1982. Omleggingen av politikken i det året ga en ekspansiv effekt i økonomien, slik at underskuddene senere har stabilisert seg målt i forhold til BNP.

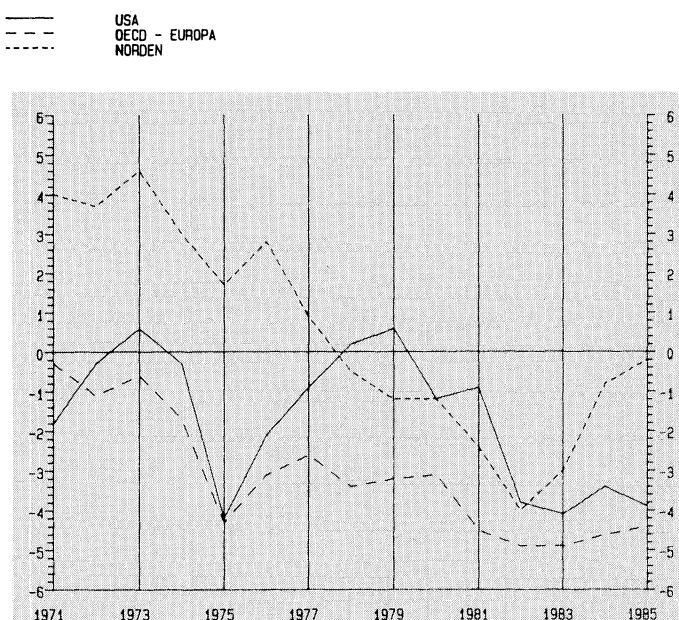
Å si at gjeldsøkningen skyldes budsjettunderskudd er en truisme. Vi må søke til bakgrunnen for budsjettunderskuddene for å finne en dypere forklaring til den økte gjeld.

Som vi husker, opplevde OECD-området en sterk oppgang i begynnelsen av 1970-årene. Etter hvert oppstod det kapasitetsproblemer som slo ut i en økt lønns- og prisstigning. OPEC I forsterket denne tendensen ytterligere og hadde samme virkning som en netto inndragning av kjøpekraft. I tillegg var mange land da allerede i ferd med å legge om politikken i mer kontraktiv retning. Det økonomiske tilbakeslaget som fulgte, ble derfor kraftig og bidro i seg selv til underskudd i de offentlige budsjetter fordi skatteinntektene avtok samtidig som utgiftene økte, blant annet som følge av økte utbetalinger til de arbeidsledige.

For å motvirke tilbakeslaget ble politikken fra slutten av 1974 og utover igjen lagt om til å bli mer ekspansiv. Dette skjedde særlig gjennom finanspolitikken, idet man ønsket å unngå at en ekspansiv pengepolitikk skulle stimulere inflasjonen.

Det var denne motkonjunkturpolitikken som i årene etter 1975 førte til de store budsjettunderskuddene særlig i Vest-Europa og Japan. I Danmark, Norge og Sverige ble motkonjunkturpolitikken ført med større styrke og var av lengre varighet enn i de fleste andre industriland.

Figur 3: Offentlig sektors budsjettbalanse (underskudd-) i prosent av BNP.

Derfor fortsatte budsjettunderskuddene i Norden å øke også etter at de var blitt stabilisert i Vest-Europa.

På en måte var det forholdsvis lett å føre motkonjunkturpolitikk i denne tiden. OPEC I førte til en formuesopp-samling i de oljeproduserende land som skulle plasseres, og det var derfor internasjonalt rik tilgang på kapital. Rentenivået var moderat, i alle fall sett med ettertidens øyne. Da oppbyggingen av gjelden startet, var realrenten til dels negativ. Man forutså derfor ikke større problemer med å betjene gjelden. Man regnet vel også med at tilbakeslaget var midlertidig og ville bli avløst av en ny oppgang som i seg selv skulle bidra til å rette opp budsjettbalansen.

Den sterke veksten som hadde vart gjennom en liten mannsalder, hadde ført til et høyt ambisjonsnivå for offentlige ytelser. Det var ikke umiddelbart lett å se at grunnlaget for dette ikke lenger var det samme. Økningen i offentlige utgifter hadde også ofte gått til investeringer som ikke ga målbar avkastning, men som i stedet forutsatte økende driftsutgifter, f.eks. i helsevesenet. Nå er det som kjent vanskeligere å skjære ned utgifter enn å øke dem, både på grunn av politisk motstand og de direkte forpliktelser overfor offentlig ansatte. Det er derfor forståelig at det måtte ta tid før de nye økonomiske forhold en stod overfor kunne slå igjennom i budsjettpolitikken.

Etter hvert fant det imidlertid sted en økende erkjennelse av at:

- arbeidsløsheten avhenger ikke bare av totalt etterspørselsnivå, men også av hvordan arbeidsmarkedet fungerer
- det stigende nivå på sosiale utgifter og skattesatser begrenser muligheten for å drive stabiliseringspolitikk
- en budsjettpolitikk som bidrar til forsterket inflasjon skjerper det problem den er ment å løse.

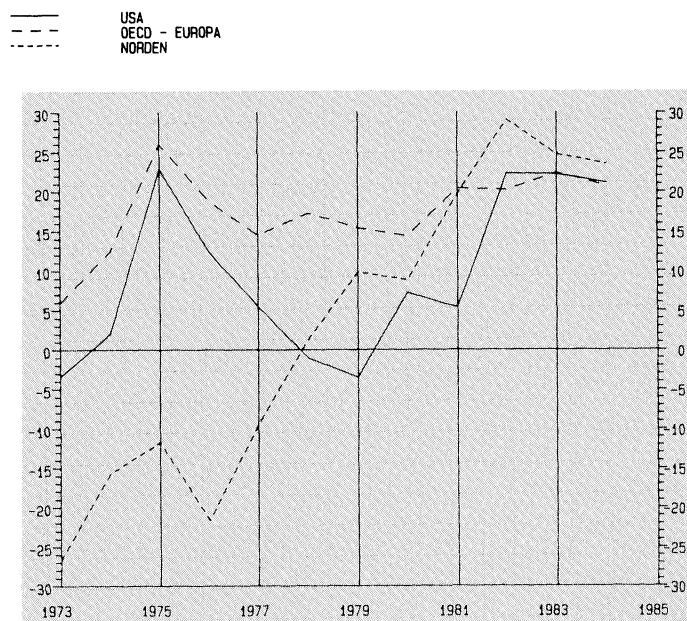
Men før en var kommet så langt, satt en fanget i budsjettunderskudd og gjeldsbelastning.

3. Hva er «problemet»?

Gjennom de par siste år har de industrialiserte land opplevd en oppgangskonjunktur som har skapt ny optimisme. Dette har skjedd til tross for «gjeldsproblemet», og det kan være nærliggende å tenke at dette er noe man tross alt kan leve med. Det kan nok hende vi blir nødt til det, men la oss likevel se nærmere på hvordan det allerede har manifestert seg som «problem». Senere skal vi komme tilbake til de mer langsiktige perspektiver.

Som et utgangspunkt kan det være verdt å minne om at et lands sparing er summen av sparingen i den offentlige og private sektor. Budsjettunderskuddene har medført en reduksjon i den offentlige sparing som ikke – eller bare delvis – ser ut til å være blitt kompensert ved en økning i privat sparing. Den samlede sparing har derfor gått ned, samtidig som dekningen av budsjettunderskuddet har krevd en stigende andel av den private sparing. For OECD-området som helhet legger den offentlige sektor beslag på 20–25 pst av bruttosparingen (figur 4), altså sparingen inklusive den del som skal dekke verdiforringelse på kapitalutstyret. Sett i forhold til nettosparingen, som skulle stå til disposisjon for utvidelse av kapitalutstyret, dreier det seg om 40–50 pst.

Figur 4: Offentlig sektors budsjettunderskudd i prosent av privat brutto sparing.

Med økende etterspørsel etter den kapital som stilles til rådighet gjennom privat sparing, må nødvendigvis prisen på kapital gå opp. Samtidig har det vært ført en restriktiv pengepolitikk for å knekke inflasjonen. Politikken har vært relativt vellykket med hensyn til å redusere inflasjonen, men den har også ført til en høy og gjennomgående stigende realrente.

Det høye rentenivået har økt rentebelastningen av den offentlige gjeld og derigjennom gjort det vanskeligere å redusere underskuddene. Renteutgiftene må dekkes gjennom en belastning som i hovedsak faller på de sysselsatte og på bedriftene. Dette innebærer således en overføring fra produksjonslivet til dem som sitter med fordringskapitalen. Ofte vil dette være grupper med liten evne eller vilje til å ta risiko. Dermed reduseres tilgangen på risikovillig kapital, med negative virkninger for næringslivets investeringer.

Selv om disse sammenhengene må antas å gjelde noenlunde generelt i de forskjellige land, har utslagene hittil vært nokså forskjellige, alt etter hvordan politikken ellers har vært lagt opp. I USA har investeringene økt til tross for rentestigningen. Finansieringen har skjedd ved at USA har trukket til seg kapital fra andre land. Motstykket til dette finner vi blant annet i Nederland og Vest-Tyskland. I disse landene er den private sparingen tilstrekkelig til både å dekke offentlig budsjettunderskudd og sende kapital til andre land, først og fremst til USA. Til gjengjeld er det private investeringsnivå lavt. Japan stiller i en klasse for seg med et spesielt høyt sparenivå som dekker både et offentlig budsjettunderskudd, et rimelig høyt investeringsnivå og kapitaleksport til USA. Det amerikanske budsjettunderskudd dekkes altså ved andre lands sparing.

Også det offentlige budsjettunderskuddet i Danmark og Sverige dekkes i stor grad av utlandet. Egentlig har den underskuddsfinansiering som de nordiske land har praktisert, mye til felles med det som USA nå gjør. Vi sitter for så vidt i glasshus. Forskjellen ligger først og fremst i at USA har en økonomi som er tolv ganger større enn Nordens. De internasjonale virkningene av USAs -

politikk blir derfor så mye større. Dessuten har USA mulighetene for å låne opp i egen valuta med de fordeler og ulemper det innebærer.

På kort sikt kan det være fristende å finansiere det offentlige budsjettunderskuddet fra utlandet, da virkningen på rentenivået i eget land dermed blir redusert, og en unngår den umiddelbare negative effekt på de private investeringene. Til gjengjeld vil den fremtidige betjening av gjelden innebære at ressurser føres ut av landet, mens betjening av innenlandsk gjeld bare innebærer en omfordeling av ressurser innenfor landets grenser. Siden renteoverføringene til privat sektor innenlands blir beskattet, vil nettobelastningen for den offentlige sektor være mindre for innenlandsk gjeld enn for gjeld til utlandet når rentenivået er det samme. De land som finansierer sitt budsjettunderskudd ved utlandets sparing, får derfor på sikt et problem med hensyn til sin driftsbalanse i tillegg til det problem som andre land blir stilt overfor med hensyn til å klare sin budsjettbalanse.

Et vedvarende budsjettunderskudd innebærer et høyt skattenivå. Et høyt skattenivå vil nesten alltid medføre en dårligere ressursanvendelse enn man vil få med lavere skattenivå. Publikums disposisjoner blir innrettet mot å unngå skattlegningen. I tillegg kommer de politiske problemer som den høye skattebelastning regelmessig vil reise.

At man i utgangssituasjonen har et høyt budsjettunderskudd, innebærer at man har små eller ingen muligheter for å føre en finanspolitikk tilpasset konjunkturforsholdene. Dette har vi allerede opplevd under tilbakeslaget i begynnelsen av 1980-årene. Også i dagens situasjon ser vi at de vest-europeiske land føler seg mer eller mindre lammet med hensyn til å føre en politikk som kan bidra til å øke etterspørselen når den ekspansive virkning av USAs budsjettpolitikk avtar.

I tillegg til de umiddelbare problemer som følger av en tung offentlig gjeldsbyrde, kommer faren for å komme inn i en ond sirkel gjennom vekselvirkning mellom tilstramning, økende realrente og nedgang i offentlige inntekter.

4. På veg mot en løsning?

Problemene ved den utvikling i offentlig gjeld som har funnet sted, er således mange og sterkt følt av de industrialiserte lands regjeringer.

Hvor langt er vi så kommet med hensyn til å rette opp stillingen?

Det må kunne sies at de fleste land i løpet av 1980-årene har tatt viktige skritt i retning av å begrense de offentlige budsjett- og gjeldsproblemer. Likevel er det bare gjennom de par siste år at Vest-Europa og Japan har maktet å redusere underskuddene (figur 3). Når dette har vært så vanskelig, har det særlig for Vest-Europas vedkommende sammenheng med svake konjunkturer og stigende ledighet i årene 1980–82. Vi får imidlertid bedre fram virkningen av de tiltak som har vært truffet ved å se på utviklingen i de strukturelle budsjettbalanser (tabell 5). Disse kommer vi til ved å korrigere de faktiske budsjettunderskuddene med virkningen av at aktivitetsnivået avviker fra hva som kan oppfattes som «normalt».

De strukturelle budsjettunderskudd i Vest-Europa som helhet og i Japan viser nedgang hvert år siden 1981. Særlig markert har nedgangen vært i Vest-Tyskland og Storbritannia. I andre land, som Italia, er nedgangen

Tabell 5. *Strukturelle budsjettbalanser (underskudd = -) i prosent av BNP.*

	Nivå		(Endring svekkelse = -)			
	1971– 1973	1978– 1980	1982	1983	1984	1985
USA	-0,2	0,9	-0,9	-0,7	-0,7	-0,3
Japan	0,9	-4,4	0,3	0,6	0,5	0,8
OECD-Europa	-0,6	-2,6	0,3	0,4	0,6	0,3
Sverige	5	-0,7	-0,3	0,6	0,8	0,5
Danmark	3,8	-0,9	-3,1	1,7	1,6	1,5
Finland	5,7	2,3	-1,8	-1,2	1,7	-0,1
Norge	5,2	2,8	0,5	-1,5	1,6	-1,5

Kilde: OECD.

beskjeden og det strukturelle underskudd fremdeles høyere enn i slutten av 1970-årene.

USA viser imidlertid en ganske annen utvikling. Her har de strukturelle underskudd økt år for år, men siden finanspolitikken også har stimulert aktiviteten har de faktiske budsjettunderskudd holdt seg på et noenlunde uforandret nivå. Umiddelbart kan dette oppfattes som et uttrykk for hva som kan oppnås ved en ekspansiv finanspolitikk. Men spørsmålet er hvor lenge en slik politikk kan opprettholdes.

I og med at de strukturelle budsjettunderskuddene er renset for konjunkturrelle virkninger, gir disse det beste uttrykk for de budsjettunderskudd som må rettes opp på lengre sikt, under «normale» konjunkturforshold. Men det er de faktiske budsjettunderskudd som på kort sikt blir bestemmende for gjeldsbelastningen. Derfor ser vi at nettogjelden som andel av BNP fortsatt er stigende. Dessuten har realrenten steget av årsaker som vi allerede har vært inne på. Kombinasjonen av økt nettogjeld og høyere realrente har ført til at rentebelastningen øker (figur 2) til tross for de tiltak som har vært truffet for å redusere underskuddet. Det betyr igjen at i de land der budsjettunderskuddene likevel går ned, er det en enda sterkere nedgang i budsjettunderskuddene eksklusive renteutgifter.

Går vi nærmere inn på de enkelte landene, finner vi viktige forskjeller i det generelle bildet som her er trukket opp. Mens Vest-Europa har hatt moderat vekst og stigende ledighet, har Japan opplevd en økende produksjonsvekst til tross for tilstramningen i finanspolitikken. Men felles for disse landene er at det er en innenlandsk gjeld de står overfor, slik at renteutgiftene ikke belaster deres utenriksbalanse.

Hva så med de nordiske land? De gikk som nevnt lenger enn de fleste med hensyn til å føre motkonjunkturpolitikk, og både i Sverige og Danmark kulminerte budsjettunderskuddet så sent som i 1982. Senere har det lyktes begge landene å bringe budsjettunderskuddene gradvis nedover, og i motsetning til Vest-Europa for øvrig gjelder dette både de aktuelle og de strukturelle budsjettunderskudd. En slik gunstig utvikling har sammenheng med at Danmark unngikk en ytterligere stigning i ledigheten utover i 1980-årene og at Sverige har opprettholdt et høyt sysselsettingsnivå. Men selv denne relativt vellykkede politikk har ikke vært nok til å forhindre at renteutgiftene har fortsatt å stige. Og i motsetning til

Tabell 6. *Realrente og BNP vekst i noen utvalgte land de senere år.*

		1980	1981	1982	1983	1984	1985
USA	BNP-vekst	-0.4	3.4	-2.1	3.7	6.8	2½
	realrente	2.0	3.8	5.3	5.9	7.0	5.4
Japan	BNP-vekst	4.9	4.2	3.3	3.4	5.8	5
	realrente	7.3	5.3	5.7	6.4	5.9	5.3
Vest-Tyskland	BNP-vekst	1.8	0.0	-1.0	1.5	2.7	2¼
	realrente	4.6	7.0	4.3	3.6	5.0	3.6
Storbritannia	BNP-vekst	-2.2	-1.1	1.9	3.2	2.6	3¼
	realrente	-6.5	1.2	4.4	4.6	5.6	5.9
Italia	BNP-vekst	3.9	0.2	-0.5	-0.4	2.6	2¼
	realrente	-5.1	1.2	1.9	3.1	4.6	4.8
Sverige	BNP-vekst	1.7	-0.3	0.8	2.6	3.4	2½
	realrente	-1.7	1.8	4.5	2.6	4.0	6.9
Danmark	BNP-vekst	-0.4	-0.9	3.0	2.1	3.5	2½
	realrente	5.7	5.3	8.3	6.3	6.5	5.9
Finland	BNP-vekst	5.6	5.3	3.0	2.9	3.0	3¾
	realrente	-1.1	-1.2	1.4	2.5	3.1	4.7
Norge	BNP-vekst	4.2	0.9	0.3	3.9	3.8	4½
	realrente	-0.1	-1.4	2.2	4.1	6.1	6.4

Kilde: OECD, foreløpige tall for 1985.

andre vest-europeiske land har dette også innebåret en økende belastning på utenriksbalansen.

Finland slo mye tidligere enn de andre nordiske land inn på en tilstrammingspolitikk og har gjennomgående hatt en rimelig bra balanse i budsjettpolitikken. Der er da også rentebelastningen stabilisert på et forholdsvis moderat nivå.

Norge står på grunn av sine petroleumsinntekter i en særstilling. Takket være disse har landet gjennom 1980-årene hatt betydelige offentlige budsjettoverskudd. De har også satt Norge i stand til å føre en ekspansiv finanspolitikk, særlig i de seneste år, og den vil fortsette i 1986. Dette er en politikk som er betinget av fortsatt stigning i petroleumsinntektene og eventuell bruk av valutabeholdninger. Før eller siden vil Norge møte de samme problemer som andre land.

Det er naturlig å reise spørsmålet om den bedring, – eller i det minste stabilisering – av gjeldssituasjonen som vi gjennomgående har sett i Vest-Europa de seneste år er begynnelsen på en mer varig løsning av gjeldsproblemet eller om den er forbigående. Skal vi forsøke å belyse dette spørsmålet, er det viktig å være klar over den dominerende rolle USAs politikk har spilt. Mens USAs andel av BNP i OECD-området er rundt 40 pst., har etterspørselsveksten i USA stått for hele 70 pst av den samlede økning i etterspørselen i området gjennom 1983 og –84. Det kan være liten tvil om at denne etterspørselsveksten for en vesentlig del er et resultat av den amerikanske finanspolitikken. Etterspørselsveksten har i betydelig grad «lekket ut» til andre land og har bidratt til at de finanspolitiske tiltakene i de øvrige OECD-land ikke har gitt seg sterkere negative utslag i den økonomiske aktivitet.

Men USA er, med god grunn, selv opptatt av å redusere sine underskudd, og de øvrige industriland kan neppe regne med at etterspørselsøkning i USA fortsatt skal trekke lasset i tiden fremover.

5. Mulighetene for en varig løsning

Det kan vises¹⁾ at dersom budsjettunderskuddet, eksklusive netto renteutgifter er en fast andel av BNP og den økonomiske vekst er høyere enn realrenten, vil gjelden som prosent av BNP konvergere mot et bestemt nivå, uavhengig av utgangssituasjonen. Det samme vil gjelde renteutgiftene. Vi får altså en stabil likevektssituasjon. Om derimot realrenten er høyere enn veksten, vil både gjeld og rentebelastning eksplodere. Siden systemet ikke kan tillates å eksplodere, vil vi i stedet måtte redusere budsjettunderskuddet eksklusive netto renteutgifter. Vi har nettopp pekt på at i de land hvor man synes å være på veg mot en løsning, er det nettopp en slik reduksjon i budsjettunderskuddene, eksklusive netto renteutgifter, som har funnet sted.

Hvordan er så, ut fra dette, mulighetene for en varig løsning?

Med «løsning» kan vi i denne forbindelse forstå en situasjon der gjeld og budsjettunderskudd som andel av BNP blir stabilisert, eller en eliminering av nettogjelden. «Løsningen» kan naturligvis også ligge et sted mellom disse to ytterpunktene. Det sier seg selv at den siste løsningen vil kreve langt mer enn den første. La oss derfor starte med å se på mulighetene for å stabilisere budsjettunderskuddet som andel av bruttonasjonalproduktet.

Realrenten har, siden rundt 1980, vært høyere enn den økonomiske vekst i alle industrialiserte land med et visst forbehold for Japan i de seneste år. (Tabell 6). Kontrasten til 1970-årene er i så måte ganske slående, og også før dette var en realrente som var lavere enn vekstraten ansett som det normale.

¹⁾ Michael Hoel og Jan F. Qvigstad: «Statsgjelden – et problem når veksten er lav og renten høy?»
Sosialøkonomen nr. 1/1986.

Nå er ikke bildet fullt så mørkt på dette området som det umiddelbart kan virke, siden den offentlige sektor også beskatter renteinntektene. Det er renten etter skatt som belaster det offentlige, og i de sammenhengene vi pekte på foran, er det derfor realrenten etter skatt som skal holdes opp mot den økonomiske veksten. Siden det stort sett er nominelle renteinntekter som blir beskattet, vil skatleggingen redusere realrentene ganske vesentlig, både for den offentlige og private sektor. I motsatt retning virker det at mye av renteinntektene går til pensjonsfond og andre institusjonelle plasserere hvor det er liten eller ingen skatt på renteinntektene. Lån fra publikum tas også ofte opp med forskjellige former for skattebegunstigelse. Videre må vi regne med at en god del renteinntekter unndras beskatning. I land hvor en vesentlig del av de offentlige renteutgifter går til utlandet, får skatleggingen av renteutgiftene på mottakers hånd naturligvis tilsvarende mindre betydning. Dette vil f.eks. være tilfelle for de nordiske land.

Det kan være vanskelig ut fra de tall som er tilgjengelige å si i hvilken grad realrenten etter skatt for tiden er høyere eller lavere enn den økonomiske vekst. Min gjetning ville være at realrenten er høyere enn veksten i de nordiske land og Italia, mens det kan være større tvil når det gjelder Vest-Tyskland, Storbritannia og USA. Like klart er det at det skal ikke mye nedgang i veksttakten til før veksten faller under også et skattejustert realrentenivå.

Utsiktene for en stabil løsning basert på forholdet mellom realrente og økonomisk vekst vil dermed avhenge av den økonomiske utvikling i tiden fremover. Det ville føre alt for langt å gå inn på dette her. Vurderingene fra internasjonale organisasjoner går vel i retning av en fortsatt vekst på 2 ½ – 3 pst. i industrialiserte land for den nærmeste tid. Dette er en lavere vekst enn det en har hatt de aller siste årene. Det synes også å være en vanlig oppfatning at det er større risiko for en lavere enn for en høyere vekstrate. Risikomomentene knytter seg til en rekke forhold, så som

- om utviklingslandenes gjeldskrise igjen kan anta akutte former og hvilken virkning dette vil ha for det finansielle system i de industrialiserte land
- virkningene av at budsjettunderskuddet i USA blir redusert
- muligheten av et fortsatt fall i dollarkursen og de tiltak dette kan føre til i USA for å unngå at kursfallet fører til skjerpet inflasjon
- faren for at proteksjonismen brer seg ytterligere

Men muligheten for en stabil løsning vil også bedres om realrenten faller. En svakere økonomisk vekst kan i seg selv trekke i denne retning fordi investeringsetterspørselen går ned, men forholdet mellom de to størrelsene blir ikke nødvendigvis gunstigere av den grunn. Lavere inflasjonsforventninger kan også trekke realrenten nedover. På den annen side synes ikke utsiktene for en snarlig reduksjon i det amerikanske budsjettunderskuddet særlig lyse. Forholdet mellom realrente og økonomisk vekst kan derfor lett forverres i årene fremover.

Hvis den nevnte stabilitetsforutsetning ikke er oppfylt, vil man måtte redusere underskuddene eksklusive renteutgifter. Det samme vil gjelde dersom man har ambisjoner i retning av den andre formen for «løsning» som vi nevnte, selv om man ikke tar sikte på å gå så langt som til en eliminering av budsjettunderskuddene. I begge tilfel-

ler vil det innebære en etterspørselspolitikk med kontraktiv virkning.

Det skulle ikke være behov for å gå nærmere inn på hva en slik politikk betyr i form av svakere sysselsetting, lavere vekst og lavere inntekter for den offentlige sektor med fare for at virkningene på budsjettunderskuddet blir de motsatte av hva det siktes mot. Særlig alvorlig blir det hvis mange land prøver seg med en slik politikk samtidig. Da vil den kontraktive effekten forsterkes. Men i hvilken grad utslagene faktisk vil bli slik, avhenger i høy grad av fleksibiliteten i økonomien, eller hvordan tilbuds-siden virker. Det er ingen «naturlov» som sier at det er den offentlige sektor som må stå for etterspørselsimpulsene i økonomien og som skal sikre den økonomiske veksten. I de mange land som enten er tvunget til å føre en kontraktiv politikk eller gjør det av eget valg, har man vel et håp om at fleksibiliteten i økonomien vil måtte øke når offentlig etterspørsel ikke lenger sørger for den økonomiske aktivitet. Men det kan ta tid før etterspørselsstimulansene fra andre kilder kommer. Før det skjer, kan politikken ha medført store økonomiske og sosiale kostnader. Er der en rimelig grad av samstemmighet bak politikken, vil man kunne regne med at en slik omlegging kan gjennomføres med mindre kostnader enn om den skal gjennomføres under sterk motstand fra viktige grupper. Og 'en, men ikke den eneste, forutsetning for samstemmighet er en nokså almen forståelse av problemene.

De industrialiserte land står overfor langsiktige problemer i sin budsjettpolitikk som er knyttet bl.a. til stigende overføringer til en aldrende befolkning, voksende krav til helse- og sosialutgifter, og stigende krav til utdanningsnivå. Uten noen endring i regelverk og gjeldende institusjonelle ordninger vil disse faktorene trekke i retning av en ekspansiv budsjettpolitikk. Tiltak som hver for seg kan virke som en tilstramming på disse områdene, behøver derfor slett ikke innebære en kontraktiv politikk. Tiltakene vil være nødvendige bare for å nøytralisere de merutgifter som er innebygget i eksisterende regelverk. Like fullt vil de bli møtt med protester fra berørte grupper.

På denne bakgrunn kan det være fristende å slå seg til ro med en løsning som stabiliserer budsjettunderskuddene. Som allerede nevnt, ser det ut til at Vest-Europa, og også våre nordiske naboland, allerede har nådd dit. Vi får håpe at stillingen er så pass konsolidert at den også holder når etterspørselsøkningen fra USA har mindre å bidra med.

Men selv om dette er situasjonen for Vest-Europa som helhet, gjelder det ikke nødvendigvis for alle de vest-europeiske land. Enkelte, som har nådd en form for stabilitet så vel i aktuelle som strukturelle underskudd, som f.eks. Italia, har dessuten gjort dette på et så høyt nivå at gjeldsbelastningen vil fortsette å være en uhyre tung byrde på økonomien.

Vurdert ut fra utviklingen i de strukturelle budsjettbalanser har USA enda ikke begynt sin veg mot en stabil situasjon. På grunn av landets betydning i verdensøkonomien og fordi dets underskudd i så høy grad dekkes av andre lands sparing, er det viktig at stabiliteten søkes på et ikke altfor høyt nivå for budsjettunderskuddet.

Men dersom vi velger denne mindre ambisiøse løsning, hvor en bare tar sikte på å stabilisere budsjettunderskuddet, er det viktig å være klar over hva det innebærer å begrense seg til dette.

- Vi vil ikke gjenvinne en finanspolitisk handlefrihet som vi kan bruke til å redusere virkningene av et konjunkturtilbakeslag.
- Vi vil måtte ha et høyt skattenivå med de virkninger for ressursanvendelse og vekst som det innebærer.
- Dekning av underskuddet vil legge beslag på en vesentlig del av den private sparing. Rentenivået blir dermed høyere enn det ellers ville ha vært. Dette bidrar til å holde de private investeringer nede, noe som vil ha uheldige følger for den økonomiske veksten.
- De land som har basert seg på opplåning i utlandet, vil måtte fortsette med en ressuroverføring til andre land.

6. I mangel av en løsning.

Offentlig gjeld er ikke noe nytt fenomen. Historien er full av eksempler på konger og keisere som har finansiert sine hoff og sine kriger med låneopptak, og i mellomkrigstiden var så vel økonomer som politikere sterkt opptatt av gjeldsproblemet. Likevel har ikke verden gått under. Problemet er imidlertid sjelden blitt løst ved at gjelden er blitt betalt tilbake. Løsningen har stort sett vært krig, inflasjon eller bankerott, eventuelt en kombinasjon av disse.

Krigsløsningen kan vi vel se bort fra. Blant de krigsfarer som kan true oss, tror jeg ikke en krig mot kreditorerne er den mest nærliggende. Inflasjonsløsningen er det i dag vanskeligere å gripe til enn før fordi gjelden i høy grad er kortsiktig eller belagt med renteklausuler, slik at et forsøk på å inflatere seg ut av gjelden ville trekke renteutgiftene oppover i løpet av kort tid. En rask hyperinflasjon ville kanskje likevel kunne løse mye av det innenlandske gjeldsproblem, men ikke det utenlandske med mindre gjelden er i egen valuta. Å låne utenlands i egen valuta er et privilegium som stort sett er begrenset til USA, og jeg vil nødig antyde at USA skulle kunne tenkes å løse sitt gjeldsproblem på denne måten. At inflasjonsløsningen, også der den er teoretisk tenkbar, har nokså katastrofale følger på andre områder, er det vel ikke nødvendig å påpeke nærmere. Det eneste positive jeg kan finne å si om den er at det vel ville ta lang tid før vedkommende stat igjen hadde mulighet for å låfinansiere sine budsjettunderskudd.

Bankerott betyr at den offentlige sektor erklærer seg ute av stand til å svare sine forpliktelser overfor kreditorerne. Vi vet man har fryktet for at utviklingslandene skulle gripe til en slik løsning. Der er forøvrig usikkerheten også knyttet til offentlige og private bedrifters betalingssevne. Bankerott har fremstilt seg som en så fortvilt utvei for begge parter at man har søkt alle mulige andre løsninger gjennom gjeldsforhandlinger.

I utviklingslandene står man overfor utenlandske kreditorer, men muligheten av at den offentlige sektor ikke kan svare sine forpliktelser er ikke nødvendigvis knyttet til at kreditorerne sitter i utlandet. En slik eventualitet ville naturligvis få katastrofale følger for landets finansielle system og for dets pengeøkonomi i det hele. Mistilliten til fordringer ville lett innebære at man i større eller mindre grad gikk tilbake til en bytteøkonomi med små muligheter for å låne eller spare.

Så sterkt integrert som de industrialiserte lands finansielle systemer er blitt, ville virkningene ikke begrense seg til det ene land som innstilte sine betalinger. Kjdevirkningene er vanskelig å forutsi og kunne også vise seg vanskelig å kontrollere.

Budsjettpolitikk regnes for å være et nasjonalt anliggende så lenge en ikke går ut over landets grenser for å finansiere et underskudd. Men virkningene er internasjonale, også når underskuddet finansieres nasjonalt.

7. Sammenfatning.

Mange forhold har bidratt til å bringe de industrialiserte land i den gjeldssituasjon de i dag befinner seg i: Motkonjunkturpolitikk, høyt ambisjonsnivå og en uforutsett rentestigning for bare å nevne de viktigste.

Den økonomiske veksten er lavere enn før og kan derfor ikke løse det offentlige gjeldsproblem. En kan ikke lenger vokse seg ut av gjelden. Tvert i mot, den offentlige sektor må selv treffe vedtak for å redusere budsjettunderskuddet, – noe som i alle fall på kort sikt reduserer veksten. Mange land har kommet inn i en slik lavvekstfelle.

Dekningen av det offentlige underskuddet legger beslag på 40–50 pst av privat nettosparing, noe som i seg selv bidrar til det høye rentenivået og som i sin tur bidrar til å opprettholde underskuddene.

Betjeningen av gjelden er en byrde på de offentlige budsjetter og i den utstrekning det er tale om utenlandsgjeld også på samfunnsøkonomien som helhet.

De nordiske land har i langt større grad enn andre industriland tatt opp sine lån i utlandet. Danmark og Sverige er ellers nokså representative for industrilandenes stilling når det gjelder offentlig gjeld sett i forhold til bruttonasjonalproduktet, mens Finland har en langt mindre gjeldsbyrde. Norge er i en svært gunstig situasjon, takket være de statlige petroleumsinntekter. Blandt industrialiserte land har Norge en enestående mulighet til å unngå å havne i et gjeldsproblem, idet man både har en god utgangssituasjon og andre lands dårlige erfaringer å bygge på. Budsjettbehandlingen i Stortinget siste høst kan gi grunn til å tvile på om man vil gjøre bruk av denne mulighet.

Japan og andre europeiske land har gjort betydelige anstrengelser og oppnådd visse resultater med hensyn til å stabilisere og til dels redusere gjeldsbelastningen. Det gjelder blant annet de nordiske land. Norge har enn så lenge kunnet fortsette å føre en ekspansiv budsjettpolitikk med basis i stigende inntekter fra petroleumsvirksomheten. Denne situasjon har nå fått en brå slutt. USA og enkelte av de mindre europeiske land står fortsatt overfor et voksende gjeldsproblem. Disse landene vil før eller siden være tvunget til å legge om politikken, noe som da må ventes å få en kontraktiv virkning på internasjonal økonomi.

Selv om utsiktene for vekst og sysselsetting ut fra dette ikke er de aller lyseste, er der intet alternativ til en løsning, eventuelt en stabilisering, av problemet. Alternativet er i alle fall langt mer skremmende.

Et naturlig spørsmål å stille etter de siste ti års erfaringer, er om vi må gi opp å føre motkonjunkturpolitikk gjennom budsjettpolitikken. Det høye rentenivået innebærer at den er langt mer kostbar enn før. Vi har også vist liten evne til å kontrollere omfanget av motkonjunkturpolitikk. Faren for å komme ut av strukturell balanse kan synes større enn ulempene ved å akseptere konjunkturrelle tilbakeslag. Hvor mye den økonomiske vekst skal bli hemmet av manglende muligheter for å føre en stabiliseringspolitikk har vi selv et visst herredømme over.

Etterspørselsimpulsene må i fremtiden for en vesentlig del komme fra andre sektorer enn den offentlige. En slik omstilling krever betydelig fleksibilitet og en vellykket tilbudssidepolitikk.

Industrilandenes gjeldsproblem er alvorlig og vi må regne med å leve med det i lang tid fremover. Eventuell

lavere vekstrate og høyere realrente kan gjøre problemet mer påtrengende enn det allerede er. Enda er problemet håndterbart, og vårt økonomiske system avhenger av at vi fortsatt klarer å håndtere det, hvor vanskelig det enn blir.

**SPAREBANKFORENINGEN
I NORGE** er

*sparebankenes
landsomfattende
næringsorganisasjon.
Foreningen har til formål
å representere
medlemmene og ivareta
deres interesser i forhold
til myndighetene og
andre institusjoner.*

**SPAREBANKFORENINGENS
SERVICEKONTOR** er en
selvstendig

*serviceorganisasjon for
sparebankvesenet i
Norge. Servicekontoret
utfører felles oppgaver
for sparebankene på
arbeidsområder som
informasjon, økonomiske
spørsmål, juridiske
spørsmål, personal-/
organisasjons- utvikling,
markedsføring, sikkerhet
m.v.*

*Vi holder til i sentrale
lokaler i*

SPAREBANKENES HUS

ASSISTERENDE DIREKTØR/ UTREDNINGSLEDER

ØKONOMISK-POLITISK AVDELING

Vi søker høyt kvalifisert sosialøkonom til stillingen som ass. direktør/utredningsleder ved økonomisk-politisk avdeling.

Avdelingens hovedoppgaver er å legge grunnlaget for utformingen av Sparebankforeningens synspunkter på myndighetenes penge- og kredittpolitikk, men også på andre saksområder som er viktige for sparebankene.

Avdelingen arbeider på et bredt felt når det gjelder økonomiske og statistiske utredninger og analyser, utarbeider forslag til foreningens uttalelser m.v. i saker av økonomisk karakter, og drive informasjons- og forelesningsvirksomhet. Deltakelse i møter med myndighetene og i ulike utvalg er viktige oppgaver for ass. direktør/utredningsleder.

Det er tilsammen ansatt 6 økonomer ved avdelingen, og ass. direktør/utredningsleder er avdelingsdirektørens stedfortreder. Bakgrunnen for at vi søker en ny medarbeider, er at den som innehar stillingen, skal overta som adm.direktør i Finansieringsselskapenes Forening.

Søkere bør ha erfaring fra arbeidet med generelle økonomisk-politiske problemstillinger, helst også innenfor feltet penge- og kredittpolitikk.

Nærmere opplysninger om stillingen fås ved henvendelse tlf. (02) 11 00 75, avd.direktør Einar Forsbak.

Skriftlig søknad sendes Sparebankforeningens servicekontor, Postboks 6772, St. Olavs plass, 0130 Oslo 1.

SPAREBANKFORENINGEN I NORGE
SPAREBANKFORENINGENS SERVICEKONTOR

Regulativ for reiser innenlands for statens regning

Forbruker- og administrasjonsdepartementet og Hovedsammenslutningene/Norsk Lærerlag er etter forhandlinger blitt enige om en regulering av enkelte satser i «Innenlandsregulativet» med virkning fra 1. januar 1986.

De nye satser er som følger:

§ 17. Beregning av kostgodtgjøring

4–8 timer: kr 40,-
8–12 timer: kr 160,-
Over 12 timer: .. kr 310,-

§ 18. Beregning av nattillegg

Det ordinære nattillegg
(land): kr 200,-
Det forhøyede nattillegg
(by): kr 295,-
Legitimasjonssats: kr 745,-

Når det gjelder eventuelle nye satser i § 9 *Beregning av skyssgodtgjøring* og § 10 *Tillegg for passasjer*, er disse ikke ferdigbehandlet.

Reiser innenfor tjenestestedet (arbeidsstedet) – nye satser

Staten og Hovedsammenslutningene/Norsk Lærerlag er blitt enige om følgende nye satser i Avtalen om reiser innenfor tjenestestedet (arbeidsstedet) fra 1. januar 1986.

Kostgodtgjørelsen ved fravær over 10 timer økes fra kr 34,- til kr 40,-.

Kostgodtgjørelsen ved fravær over 24 timer økes fra kr 114,- til kr 128,-.

Kostgodtgjørelsen ved opphold på et enkelt eller flere steder sammenlagt på 48 timer eller derover økes fra kr 134,- til kr 151,- pr. døgn.

Nye forskningsrapporter

Rapportene fås kjøpt ved henvendelse til institusjonen.

SOSIALØKONOMISK INSTITUTT

Postboks 1095 Blindern, 0317 Oslo 3, tlf. 45 51 11, 45 51 27

Om gasskontrakter, oljeutvinning og oljepriser

Av Jon Vislie

Memorandum fra Sosialøkonomisk institutt Nr. 23, 16. okt. 1985.

To spørsmål søkes besvart:

- 1) Hvordan blir en gasskontrakt etablert og hvordan avhenger denne av oljeprisen?
- 2) For et land som Norge, som utvinner og selger både gass og olje; hvordan påvirkes den optimale oljeutvinningspolitikken av at gass omsettes på et forhandlingsmarked?

Disse spørsmålene drøftes innenfor en statisk modell, med en kjøper og en selger, der selger også utvinner olje og kjøper forbruker olje i tillegg til gass, når en gasskontrakt etableres som en Nash forhandlingsløsning, mens olje omsettes på et perfekt verdensmarked. Hvis det er samproduksjonsgevinster (economies of scope), så vil grensekostnaden for olje settes lavere enn oljeprisen, og gassutvinningen er stigende i oljeprisen.

ISBN 82-570-8312-7, 27 sider.

On Some Properties of a Dynamically Consistent Bilateral Contract for a Non-renewable Resource.

Av Jon Vislie.

Memorandum fra Sosialøkonomisk institutt Nr. 29, 27. nov. 1985.

En dynamisk konsistent langtidskontrakt for bilateral handel i en eller annen ikke-fornybar naturressurs er utledet som en Nash forhandlingsløsning når partene diskonterer fremtiden ulikt. Under forutsetning om at det ikke er reforhandlinger i 2. periode og mulighet for at avtalen bryter sammen, vil kontrakten oppfylle Hotelling-reglen med renten til den part som legger mest vekt på fremtiden som den relevante, og den samme part som den toneangivende ved prisfastsettingen, ihvertfall i 2. periode.

ISBN 82-570-8319-4, 8 sider.

On the Optimality of Labour Market Interventions with a Linear Income Tax.

Av Erik Grønn.

Memorandum fra Sosialøkonomisk institutt Nr. 1, 4. feb. 1986.

Det diskuteres om det er godt nok at fordelingspolitiske hensyn ivaretas *kun* av skatte- og trygdesystemet. Under visse ganske vanlige forutsetninger kan man oppnå en bedre balanse mellom fordeling og effektivitet hvis et lineært skattesystem suppleres med fikserte minimumslønninger.

ISBN 82-570-8325-9, ISSN 0801-1117, 37 sider.

The Relationship Between the Price of Natural Gas and Crude Oil – Some Aspects of Efficient Contracts.

Av Rolf Golombek og Michael Hoel.

Memorandum fra Sosialøkonomisk institutt Nr. 30, 6. desember 1985.

Gasskontrakter spesifiserer ofte en sammenheng mellom prisen på gass og andre energibærere, f.eks. olje. Det vises at hvis det omsatte gasskvantum er

G-regulering av statspensjonene ingen garanti for pensjonistene

Akademikernes Fellesorganisasjon (AF) går imot statens forslag til G-regulering av statspensjonene. AF mener en regulering av statspensjonene i takt med grunnbeløpet i folketrygden ikke er noen garanti for at statspensjonene skal få en rimelig utvikling. G-reguleringen er en ny teknikk, men ikke noe nytt prinsipp for pensjonsregulering. G-reguleringen løser ikke de grunnleggende problemer som er knyttet til statens pensjonsordning, og det vil fortsatt kunne oppstå skjevheter i utviklingen av statspensjonene.

Det er knyttet svært mange usikkerhetsmomenter og uavklarte spørsmål til forslaget om G-regulering slik det er presentert fra staten. AF kan derfor ikke gå inn for dette forslaget. AF vil ta saken opp med Stortingets administrasjonskomite.

AF mener at prinsippet for regulering av statspensjonene må være slik at dette oppfattes som rettferdig av pensjonistene. Størrelsen av pensjonene fra samme stilling må være uavhengig av pensjonerings tidspunktet. Dette er i samsvar med pensjonsordningene for statsråder, stortingsrepresentanter og dommere i høyesterett.

AF går derfor prinsipielt inn for at statspensjonene skal reguleres i takt med lønnsutviklingen for etterfølgeren i stillingen. Dette betyr at også stillingsjusteringer etter pensjonerings tidspunktet skal ha innvirkning på pensjonene. Med dagens system finner vi mange statspensjonister, f.eks. byråsjefer og lektorer, som har sin pensjon fastsatt ut fra flere forskjellige lønnstrinn. Subsidiært

eksogent gitt, samtidig som de berørte landene opptrer på det internasjonale oljemarkedet, vil slike kontrakter ikke være effektive hvis alle landene har risikoaversjon. Mulige årsaker til at en kan observere ikke effektive kontrakter kan bl.a. være knyttet til problemer med insentivforenelighet og ulike forventninger om fremtidig oljepris.

ISBN 82-570-8320-8, 18 sider.

Forelesninger i arbeidsmarkedsøkonomi.

Del 3: Personkapital, signalisering og diskriminering.

Av Jon Strand.

Memorandum fra Sosialøkonomisk institutt Nr. 26, 6. november 1985.

Notatet tar for seg enkle modeller for dannelse av generell og spesifikk personkapital, Spence's teori for signalisering gjennom utdanning, og Becker's diskrimineringsteori. Notatet skulle egne seg for sosialøkonomer som er interessert i kjennskap til nyere utvikling innenfor deler av arbeidsmarkedsteorien.

ISBN 82-570-8315-1, 79 sider.

Unemployment as a Discipline Device Under Business Fluctuations.

Av Jon Strand.

Memorandum fra Sosialøkonomisk institutt Nr. 31, 20. desember 1985.

Vi studerer en økonomi med disiplinerende arbeidsledighet og homogen arbeidskraft, der bedriftene står overfor stokastiske konjunktursykler. Det vises at sysselsetting og lønninger er rigide ved overgang fra høy- til lavkonjunktur. Med variabel arbeidsinnsats er sysselsettingen rigid, mens lønningene kan variere.

ISBN 82-570-8321-6, 35 sider.

The Structure of Wages with «Disciplining Unemployment».

Av Jon Strand.

Memorandum fra Sosialøkonomisk institutt Nr. 34, 31. desember 1985.

Vi ser på en modell med disiplinerende arbeidsledighet der arbeidskraften må kontrolleres. Når arbeidskraften er homogen vil da det initiale lønnsnivå være lavt inntil første kontroll, for deretter å øke til et nytt konstant nivå, med heterogen arbeidskraft vil lønnsnivået være gradvis økende, som en funksjon enten av ansiennitet eller av antall tilbakelagte kontroller.

ISBN 82-570-8324-0, 32 sider.

Work Sharing, Overtime and Shiftwork.

Av Lars Calmfors og Michael Hoel.

Memorandum fra Sosialøkonomisk institutt Nr. 25, 29. okt. 1985.

Sysselsettingsvirkningene av nedsatt normalarbeidstid blir analysert under forutsetning om endogent bestemt utstrekning av overtid og skiftarbeid. Hovedkonklusjonen er at sysselsettingsvirkningen er usikker. Det kan ikke utelukkes at antall personer sysselsatt går ned når normalarbeidstiden senkes, selv om timelønna forblir uendret.

ISBN 82-570-8314-3, 40 sider.

Can Shorter Working Time Reduce Unemployment?

Av Michael Hoel.

Memorandum fra Sosialøkonomisk institutt Nr. 28, 15. nov. 1985.

Forslag om å redusere arbeidstiden for å redusere arbeidsledigheten er ofte basert på fem underforståtte forutsetninger. Disse forutsetningene drøftes kritisk.

En konklusjon er at når minst ett av disse forutsetningene ikke er oppfylt kan redusert arbeid godt tenkes å innebære økt arbeidsledighet.

ISBN 82-570-8318-6, 28 sider.

går AF inn for at statspensjonene skal reguleres i henhold til rammen for lønnsoppgjørene i staten.

G-regulering er ingen garanti for at statspensjonistene er sikret en rimelig pensjonsutvikling. Sålenge statspensjonene blir regulert med en annen indeks enn statslønningene, vil skjevheter kunne oppstå. Med en utvikling i folketrygdens grunnbeløp og i lønnsatsene i staten som i de senere år, kan pensjonister som blir pensjonert fra et visst lønnstrinn, få en høyere pensjon enn pensjonister som blir pensjonert fra et høyere lønnstrinn på et senere tidspunkt.

Denne muligheten er ennå mer sannsynlig når vi tar i betraktning at pensjonsytelsene reduseres over lønnstrinn 27. Med G-regulering vil det oppstå systematiske skjevheter som følge av dette «knekkpunkt». Staten har i sitt utspill ikke tatt hensyn til dette. AF mener at pensjonene skal regnes ut fra full lønn uansett hvilket lønnstrinn det dreier seg om. Dette er det vanlige prinsipp i private tjenstepensjonsordninger.

Statens forslag gir ingen kompensasjon for det betydelige etterslep som er opparbeidet for statspensjonene de senere år. Statspensjonister som er blitt «null pensjonister», dvs. som ikke lenger får pensjon fra Statens Pensjonskasse, vil fortsatt kun få folketrygd-pensjon. AF mener dette problemet må løses i sammenheng med eventuelle endringer i reguleringsteknikken.

AF omfatter ikke folketrygdens grunnbeløp (G) som en spesielt sikker målestokk for regulering av statspensjonene. Trygdefinansieringsutvalget har selv antydning omlegging i bruken av G av hensyn til folketrygdens fremtidige økonomi.

Dagpenger under arbeidsløshet: Arbeidstakernes reservasjonslønn og holdning til jobbsikkerhet.

Av Hege Torp.

Memorandum fra Sosialøkonomisk institutt Nr. 21, 24. sept. 1985.

Analysen av arbeidsløse arbeidstakernes atferd innenfor søketeori baserte modeller gir som resultat at gunstigere kompensasjonsordninger under arbeidsløshet gir lengre ledighetsperioder og høyere arbeidsløshetsnivå. I dette notatet utvides den enkle modellen på to viktige punkter: (1) Både lønn og forventet varighet varierer over mulige jobber. Søkerstrategien vil derfor være karakterisert ved det sett av verdier for lønn og jobbsikkerhet som arbeidstakeren kan akseptere. (2) Som arbeidsløs mottar arbeidstakeren dagpenger som avhenger av lønnsnivået i tidligere jobber og varigheten av tidligere jobber. Slike dagpenge-regler vil påvirke arbeidstakerens søkestrategi, avhengig av om hun har opparbeidet «fulle dagpengerettigheter» eller ikke. Det kan også vises at regelendringer som gir gunstigere dagpenger i framtida basert på sysselsetting og lønn i nåtid vil svekke arbeidstakernes reservasjonskrav og dermed bidra til å redusere varigheten av arbeidsløshetsperiodene.

ISBN 82-570-8310-0, 30 sider.

Forsikring mot inntektsbortfall under arbeidsløshet; moralsk hasard og skjev utvelgelse.

Av Hege Torp.

Memorandum fra Sosialøkonomisk institutt Nr. 24, 25. okt. 1985.

Ordningen med dagpenger under arbeidsløshet er obligatorisk og felles for alle arbeidstakere i Norge. Hvordan ville arbeidstakerne tilpasse seg hvis de i tillegg kunne kjøpe en privat forsikring mot inntektsbortfall under arbeidsløshet? Hvordan bør den obligatoriske a-trygden utformes gitt at arbeidstakerne tilpasser seg strategisk til denne ordningen og gitt at arbeidstakerne har ulike muligheter for å finne sysselsetting? Disse og andre nærliggende spørsmål blir drøftet innenfor en søketeori basert modell for arbeidsløse arbeidstakernes tilpasning.

ISBN 82-570-8313-5, 53 sider.

Arbeidsløshetens fordeling. Om måling av arbeidsløsheten fordelt over arbeidstakere.

Av Hege Torp.

Memorandum fra Sosialøkonomisk institutt Nr. 20, 23. sept. 1985.

For analyse av arbeidsløshetens omfang og fordeling over arbeidstakere vil det være ønskelig med data som viser den fulle varigheten av arbeidsløshetsperiodene og data for hvem som er arbeidsløse flere ganger for eksempel i løpet av en tre-års periode. Arbeidsmarkedsstatistikken gir ikke slike data. En hypotese som synes å vinne stadig større tilslutning er at arbeidstakere som har vært uten arbeid en viss periode vil få tiltakende problemer med å finne ny sysselsetting. Tilsvarende vil arbeidstakere som har vært arbeidsløse flere ganger stadig oftere miste jobben. For å kunne teste slike hypoteser ville det også være ønskelig med nevnte type av «paneldata».

Analysen basert på data av den typen som arbeidsmarkedsstatistikken gir, kan gi systematisk skjeve resultater.

ISBN 82-570-8309-7, 44 sider.

Long-Run Competitive Price Equilibria with Incomplete Word-of-Mouth Consumer Information.

Av Jon Strand.

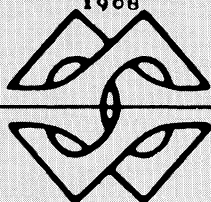
Memorandum fra Sosialøkonomisk institutt Nr. 22, 8. oktober 1985.

Arbeidet studerer prisdannelsen i et marked for et homogent produkt, der forbrukerne har ufullstendig kjennskap til bedriftenes prisstrategier, og informeres gjennom bekjentskapens egne priserfaringer. Det vises at prisfordelingen i markedet da normalt er kontinuerlig ved positive søkekostnader og konvergener mot frikonkurranseprisen når søkekostnaden går mot null.

ISBN 82-570-8311-9, 40 sider.

NSF

1908

Redaktør:

Bent Vale

Redaksjon:

Harald Bøhn

Vidar Knudsen

Halvard Lesteborg

Redaksjonsutvalg:

Tormod Andreassen

Jarle Bergo

Helge Brunborg

Arne Jon Isachsen

Steinar Juel

Harald Thune Larsen

Årund Lunde

Elizabeth Nygaard

Jørn Rattsø

Jon Strand

Steinar Strøm

Arild Sæther

Stein Østre

Utgitt av

Norske Sosialøkonomers

Forening

Formann: Kjell A. Kraakmo

Bladets adresse:

Storgt 26 IV

0184 OSLO 1

Telefon (02) 41 81 01

Postgiro: 5 16 78 87

Bankgiro: 6001 05 13408

Medlem av Den Norske

Fagpresses Forening

Utkommer med 11 nummer

pr. år, den 15. hver måned

unntatt juli

Abonnement kr. 230,-

Studentabonnement kr. 115,-

Enkeltnr. kr. 30,- inkl. porto.

ANNONSEPRISER (ekskl m v a)

1/1 side kr 2 200,-

3/4 side kr 1 750,-

1/2 side kr 1 250,-

1/3 side kr 950,-

1/4 side kr 850,-

Trykt i offset.

Reklametrykk Grafisk A.s.

Bergen

NORGES BANK

Postboks 336 Sentrum, 0101 Oslo 1 – tlf. (02) 41 21 20

Lønnsdannelse i industrien. – En teoretisk forhandlingsmodell og empiriske lønnsrelasjoner.

Av Ragnar Nymoen.

Det stilles opp en teoretisk modell hvor lønna fastlegges ved forhandlinger mellom representanter fra arbeidskjøper-lønnstakersiden. Denne modellen er utgangspunkt for tallfesting og testing av en relasjon for norske industriarbeiderlønninger. Den empiriske analysen gjennomføres med årsdata. Notatet inneholder også en drøfting av muligheten for å utnytte en lønnsrelasjon estimert på årsdata, innenfor den simultane kvartalsmodellen RIKMOD, som er under utvikling i Norges Bank.

ISBN 82-90130-27-9. Arbeidsnotat 1986/1, datert 30. januar 1986, 61 sider.

SOSIALØKONOMISK INSTITUTT

Postboks 1095 Blindern, 0317 Oslo 3, tlf. 45 51 11, 45 51 27

Some comments on the solution of a dynamic portfolio model with endogenous oil and on oil price uncertainty

Av Diderik Lund

Memorandum fra Sosialøkonomisk institutt Nr. 2, 10.2.86

Aslaksen og Bjerkholt har utarbeidet en sterkt stilisert porteføljemodell for optimal styring av norsk økonomi under usikkerhet, spesielt oljeprisusikkerhet. Notatet viser at løsningen de presenterer, er feilaktig. Modellens forutsetninger drøftes og kritiseres. Spesielt drøftes modellering av oljeprisusikkerhet og hvilke konsekvenser dette har i ulike modeller.

33 sider. ISBN 82-570-8326-7. ISSN 0801-1117.

KURS FOR TILLITSVALGTE 1986

P.g.a. installasjon av datautstyr hos Fred Olsen har det ikke vært mulig å få bekreftet vår bestilling av kurset.

Vi har derfor satt opp to alternative løsninger:

BRAEMAR/ENGLAND	avreise	2. oktober kl. 23.30
	retur	6. oktober kl. 07.30

KIEL	avreise	30. september kl. 13.30
	retur	3. oktober kl. 08.00

En endelig avklaring vil vi først få i mai.

Merk av begge tidspunkt.

FLYVEDLIKEHOLD I AFRIKA

Prosjekt:

FEASIBILITY STUDIE – SAMORDNING AV FLYVEDLIKEHOLD

Prosjektleder: Eilif Ness, økonom

Prosjektteam:

Oppdraget ble utført av en gruppe økonomer samt eksperter på en rekke fly-tekniske områder.

Oppdragsgiver:

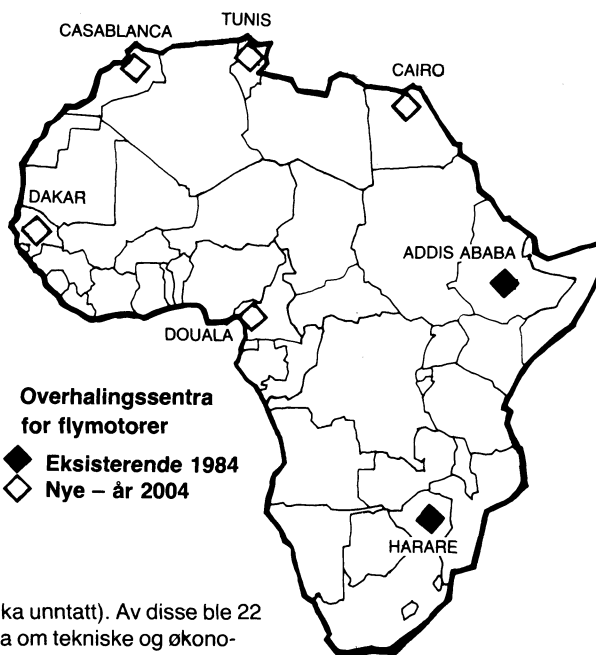
Den Afrikanske Utviklingsbanken

Oppdrag:

En studie av de tekniske og økonomiske muligheter for en koordinering av de afrikanske flyselskaperes tekniske vedlikehold samt utvikling av deres tekniske kompetanse og verkstedskapasitet.

Antallet større passasjer-jetfly i Afrika vokste fra 142 i 1976 til 334 i 1983, fordelt på mere enn 40 nasjonale selskaper. Små enheter og et Europa-orientert rutenett har opprettholdt en sterk avhengighet overfor europeiske flyverksteder for vedlikehold av flyene. Studien skulle klarlegge hvordan en samordning av vedlikeholdet av denne store flåten kunne gjennomføres på det afrikanske kontinent og hvilke økonomiske og tekniske fordeler en slik samordning kunne innebære.

- Prosjektet omfattet samtlige 50 afrikanske land (Sør-Afrika unntatt). Av disse ble 22 valgt ut for studier i felten. En stor mengde grunnlagsdata om tekniske og økonomiske forhold måtte innsamles, og det ble foretatt studier av hvert enkelt flyselskap, i form av intervjuer og andre undersøkelser. Disse viste at den tekniske kompetanse hos en del selskaper var høy, selvom ressursene var begrenset.
- En 20-års prognose for utviklingen av den afrikanske luftfarten ble utarbeidet – en komplisert oppgave som ikke ble lettere ved at tilgangen på data var svært mangelfull og måtte kompletteres med opplysninger fra feltarbeidet. Prognosen omfattet såvel trafikkmengden som utviklingen med hensyn til fly- og motortyper samt utnyttelsesgrad – foruten en oversikt over tilgangen på afrikansk flyteknisk vedlikeholdspersonell med prognose over det fremtidige utdannelsesbehovet innen de ulike kategorier av fagfolk.
- På dette grunnlaget og med utgangspunkt i den kompetanse som allerede finnes ble det utarbeidet en plan for et nettverk av spesialiserte flyverksteder, samt et samarbeidssystem og en organisasjon for utnyttelsen.
- Den samfunnsøkonomiske og finansielle analyse av planen viste at et slikt samarbeid vil gi afrikansk lufttransport betydelige fordeler og at lønnsomme enheter kan oppnås.

Norconsult

Rådgivende Ingeniører
Arkitekter
Økonomer

Økonomisk Analyseavdeling

ble opprettet i 1974 som et sentralt organ til støtte for arkitekter, ingeniører, planleggere og økonomer som arbeider i tverrfaglige team. Avdelingen har for tiden 22 medarbeidere, hvorav 11 økonomer. Vi utfører oppdrag over hele verden – for det meste i utviklingsland.

Er du interessert i å delta i Norconsults prosjekter?
Kontakt Økonomisk Analyseavdeling

Kjørboveien 20, 1300 Sandvika. Tlf. (02) 47 10 10, Telefax (02) 54 70 19, Tlx. 72075 norco N